ŠIAURĖS ATĖNAI

2011 m. sausio 14 d. Nr. 2 (1020) ISSN 1392-7760 Kaina 1,90 Lt

M. Rauba apie kiemo senjorus — p. 2

D. Paulauskas: vyro smurto šaltiniu laikoma jo biologija — p. 4

K. Vildžiūno filmo recenzija — p. 6

„Net galvoti imu kažkokiu vidiniu Bleizgio balsu“ — p. 8

Sigito Gedos potencialas, kūrybos procesas ir meninės išraiškos priemonės

ANTANAS ANDRIJAUSKAS

Šiame straipsnyje iš Lietuvos kultūros tyrimų instituto spaudai rengiamos knygos „Sigitas Geda: pasaulinės kultūros lietuvinimas“ žymaus poeto, tragiškos egzistencinės pasaulėjautos adepto Sigito Gedos asmenybė ir specifiniai kūrybinės veiklos ypatumai tyrinėjami meninės kūrybos procesų psichologijos požiūriu. Tai neįprasto likimo, klajonių Visatos platybėse, gaivališkos prigimties nuolatos besiblaškantis poetas, kurio kūrybiniame kelyje buvo daug svaigių pakilimų, gilių duburių ir nusivylimų. Nerimasties, skausmingų netekčių ir psichologinės įtampos kupinas gyvenimas sustiprino pojūčius; sąmonės nuskaidrėjimo akimirkomis jis kūrė įstabius poetinius šedevrus; sugebėjo itin giliai savo vaizdinga ir imlia kalba perteikti prieštaringą epochos dvasią, nonkonformistinės pakraipos menininkų jausmus, džiaugsmus, tragiško nusivylimo ir sielvarto kupinus išgyvenimus. Gedos kūryboje skleidžiasi tolimas nuo išaukštintų banalių žodžių, savitas, itin subtilus tikrovės ir gamtos grožio suvokimas. Poetui meninės kūrybos eigoje pakluso slapčiausi kalbinės raiškos registrai, suteikiantys eilėms ypatingo išraiškingumo. Eilės – didžiai asmeniškos, jose nuolatos prasiveržia besiblaškančios tragiškos sielos klyksmas ir kartu skleidžiasi stiprus socialinis angažuotumas, ryšys su tauta, jos mitais, literatūros tradicija. Meile tėvynei alsuojančiomis eilėmis poetas gaivino tautinę dvasią, pasididžiavimą lietuvių kultūros ir poezijos tradicijų galia; jo eilėse – pagarba paprastam žmogui, meilė gamtai, čiurlioniškų žalsvų lietų išplautų spalvų kraštovaizdžiui, neryškiai sezonų kaitai, įvairiausioms gyvybės apraiškoms. Nuo vaikystės lanksčiomis Veisiejų ežerų pakrančių linijomis ir pušynais apibrėžtos gimtinės gamtos grožį poetas pamilo vos ne iki apsėstumo. Tačiau intymūs gamtos grožio aprašinėjimai jo, kaip ir kinų, japonų didžiųjų klasikinės poezijos meistrų, kūriniuose yra neatsiejami nuo slėpiningų vidinių „dvasios peizažų“.

Gedos maištingos nenuolankios dvasios prisodrintų eilių pasirodymas išryškino esmines modernėjančios lietuvių poezijos slinktis, atskleidė naujas meninės saviraiškos galimybes; eilės ne visada buvo skaidrios, tačiau *jungė formalius ieškojimus ir sudėtingą minčių, širdgėla dvelkiančių subjektyvių išgyvenimų pasaulį, labai jau nepaprastą paprastumą*. Tarnyba slėgė, poetas aistringai troško laisvės, ieškojo kūryboje būties pilnatvės... Spontaniškai bėgo nuo žmonių į saugią ir gerai pažįstamą gamtą ir kartu aštriai jautė bendravimo su jais būtinybę. Geda – *minties poetas, kuris lietuvių poeziją pakylėjo į kitą amžinybės ir gelminės metafizinės daiktų, reiškinių esmės ieškojimo lygmenį.* Nė vienas iš didžiųjų mūsų poetų nesukėlė tokios audringos reakcijos, prieštaringiausių požiūrių susidūrimo... Visas daugybės iššūkių ir sukrėtimų išvagotas šio kūrėjo gyvenimas praslinko aistringai kovojant už savo egzistencinės laikysenos bei idealų įtvirtinimą. Jo poezijoje slypintis galingas šviesus gaivių versmių užtaisas dar ilgai savo įvaizdžiais, metaforomis, išpuoselėta, o neretai pabrėžtinai šiurkščia ir šakota kalba maitins lietuvių poetinę tradiciją. Unikalaus Gedos *kūrybos fenomeno egzistavimas yra išskirtinės svarbos ženklas lietuvių kultūrai ir poezijai, kuri jau niekuomet negalės dėl gilaus mūsų kultūroje jo palikto rėžio apeiti šį kiek neįprastą, tačiau išskirtinės svarbos mūsų kultūros reiškinį.*

Susidūrus su tokio emocionalaus, gaivališko tipo kūrėju, koks buvo Geda, daug intriguojančių problemų iškyla aiškinantis kūrybinio potencialo ir meninės kūrybos procesų psichologijos subtilybes. Dėl įgimto ir vėliau ištobulinto unikalaus asmenybės potencialo ir kūrybinio palikimo įvairovės tai – įdomus meninės kūrybos procesų psichologijos tyrinėjimo objektas. Poetas mąstė ir labai domėjosi meninės kūrybos problemomis, suvokė meno psichologijos subtilybių pažinimo svarbą kūrėjui. Iš čia kyla teiginys, kad „tikroji kūryba bando suderinti kelis momentus: psichikos savitumą (talentą), gyvenimo pamokas ir kultūrinę patirtį. Jų sąveikoje, jų dermėje kartkartėmis blyksteli krištolas – meniška forma“ (Geda, 1989 101).

Tai buvo viena kūrybingiausių literatūros ir meno pasaulio asmenybių, kurios darbštumas ir sugebėjimas spontaniškai pasinerti į meninės kūrybos procesą buvo unikalus. Jam svarbiausia buvo giliai pasąmonėje įstrigusi emocionalų atspalvį turinti asmeninė patirtis, kurios sąlytis su dėmesį patraukusiais išoriniais impulsais skatindavo vaizduotės ir kūrybinės dvasios polėkius. Kai užsidegdavo kokia nors idėja (o jis buvo aistringos prigimties ir impulsyvus), galėjo ilgai dirbti be atokvėpio iki jėgų išsekimo. Iš čia plaukia jo meninės kūrybos procesui būdinga ilgai kauptos kūrybinės energijos spontaniška sublimacija. Išorinis kūrybinis impulsas gaivališką natūrą tarsi sprogdindavo iš vidaus ir eilės liejosi sunkiai racionaliai paaiškinamu būdu tarsi be ypatingų pastangų. Neatsitiktinai jis teigė: „Aš esu voras, traukiantis siūlus pats iš savęs ir iš oro drėgmės, Dievo seilių“ (Geda, 1999 147).

Analizuojant Gedos kūrybinį potencialą pirmiausia į akis krinta šie dėmenys: neįtikėtinas darbštumas, galinga pasąmonės veikla, turtinga vaizduotė, lakūs fantazijos polėkiai, išlavinta intuicija, formos jausmas, improvizaciniai sugebėjimai, asociatyvus ir metaforinis mąstymas, sinestezinis tikrovės suvokimas.

Detalesnį kūrybinio potencialo aptarimą tikriausiai reikėtų pradėti nuo neįtikėtino darbštumo. Tiesą sakant, dėl fanatiško darbštumo ir impulsyvaus charakterio Geda nelabai tausojo save, negyveno griežtai reglamentuoto, kūrybai pajungto gyvenimo, ne visuomet vienodai sėkmingai galėjo džiaugtis mūzų palankumu. Nors beveik visuomet dirbo daug, neretai iki emocinio išsekimo, tačiau turėjo ir savo „tamsiuosius stagnacijos“,

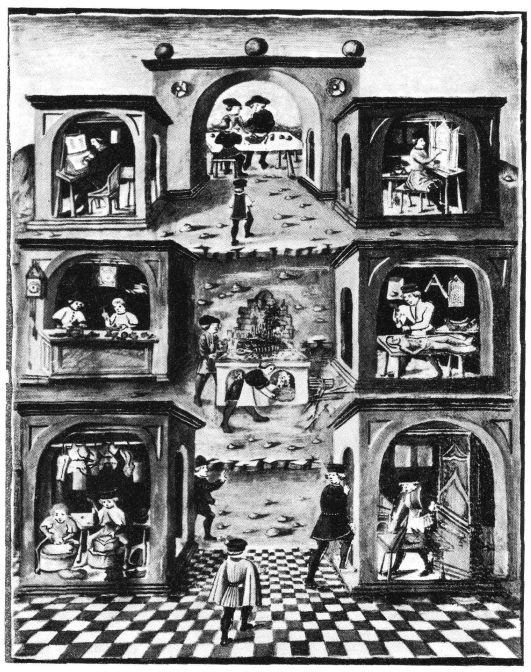

Miniatiūra iš manuskripto „Apie erdvę“. XV a.

iškritimo iš darbo ritmo tarpsnius. Juos ironiškai vadino „veltėdžiavimo periodais“, o save – „begėdžiu tinginiu“, kuris turi tuoj pat susigriebti ir vėl sėsti prie rašomojo stalo. Pusiau rimtai, pusiau ironiškai sakydavo, kad „yra nepagydomas tinginys“, ir pridurdavo, kad žmogus, kuris taip kritiškai galvoja ir sau priekaištauja, turi potencijos keistis. Tokia paradoksali saviplaka, vidinis priekaištavimas kriziniais tarpsniais padėdavo grįžti į įprastinį darboholiko ritmą. „Kartais manęs klausia, ko man trūksta, – aiškina jis viename interviu, – tai aš sakau: man šiandien niekas nedavė gero impulso. Jeigu būna gerų taip, kad priešais mus visada yra uždanga. Kūryba turbūt ir yra bandymas atidengti uždangą. Poezija man – improvizacijos, metaforos, rimo, neišsakytos vaizduotės galimybių menas. Kūryba – vienas iš būdų, kaip atsirakinti dureles į nežinomybę. Kūrybos prigimtis yra labai didelė kančia, nes iš tikrųjų žmogus nelabai daug durelių atrakina“ (G-5). Ilgainiui, siekdamas išbristi iš stagnacijos tarpsnių, vis dažniau *griebdavosi sudėtingų vertimų, kurie pratino prie sistemingo darbo, padėdavo lengviau įsitraukti į kūrybos procesą, vadinasi, ir greičiau atgauti kūrybinę formą, padedančią ne taip skausmingai grįžti prie sumanymų įgyvendinimo*.

Kitas svarbus kūrybinio potencialo elementas – intensyvi pasąmonės veikla ir su ja tiesiogiai susijusi laki vaizduotė, polinkis į fantastinių vizijų kūrimą. Geda, kaip ir Čiurlionis, buvo įvairių amžinųjų kosmoso ir gamtos virsmų regėtojas, kurio vizijose tolimų civilizacinių pasaulių įvaizdžiai, simboliai sąveikavo su archajiškais lietuviškais vaizdiniais. Tikrovė čia susipynė su lakiais fantazijos polėkiais, kuriuos perleisdavo per archajiškos mitinės sąmonės prizmę. Todėl eilėse aptinkame daug pirmapradžių vitališka energija pulsuojančių lietuviškų ir iš kitų civilizacinių pasaulių pasisemtų simbolių, metaforų, kurie nuolatos sąveikauja kūriniuose kaip iš pasąmonės gelmių išplaukiantys skirtingos apimties ir minties, asociacijų intensyvumo intertekstai.

Dėl išskirtinės vaizduotės galios Gedos asmenybė ir kūryba yra įdomus psichoanalitinių studijų objektas, nes, paties poeto prisipažinimu, labai svarbus kūrybos šaltinis buvo tiesiogiai su archetipų pasauliu susiję sapnai. „Mane labiausiai domina (vėlgi) fantastiniai sapnai, sumišę su kasdiene realybe, gyvųjų pasaulis su mirusiųjų. Ir atvirkščiai. Visokios utopijos, hibridai“ (G-2).

Tai intuityvaus tipo poetas, kurio meninės kūrybos procese dažniausiai vyraujantį vaidmenį vaidino kūrybinė vaizduotės galia, su sąmonės srautu tiesiogiai susijęs įvairių tikrovės suvokimo laikų – praeities, dabarties, ateities – susipynimas, minties, asociacijų intensyvumas, daugiasluoksniškumas, kalbėjimas iškart keliais skirtingais registrais. Galinga Gedos vaizduotė nutiesia tiltus tarp fantazijos ir tikrovės, kuri dažniausiai yra perleidžiama per vaikystės prisiminimų srautą. Iš čia plaukia kūrybos procesui būdingas vaizduotės suartinimas su atmintimi. Vaizduotę jis suvokia kaip „intensyvesnę atmintį“.

Su vaizduote ir atmintimi susijusio spontaniško sąmonės srauto ir asociatyvinio mąstymo poveikis akivaizdus ankstyvosiose knygose. Jis suvokė šį savo kūrybinio proceso ypatumą, todėl kūryboje siekė subalansuoti intuityvių ir racionalių pradų sąveiką. Tam poveikį turėjo sparčiai besiplečianti knyginė erudicija ir tobulėjantis estetinis skonis. Mane stebindavo ne tik tai, kaip greit dėl unikalios intuicijos sugebėdavo įžvalgiai rinktis konkrečiu kūrybinės evoliucijos metu reikalingiausias knygas ir greit suvokti jose slypinčias pažinimo ir išminties sėklas. Taip pat žavėjo šios asmenybės sugebėjimas užgriebti pokalbiuose ir ginčuose iškilusius esmingiausius dalykus ir naujų minčių, idėjų atsiradimo organiškumas, kuris netrukus išryškėjo jo interviu ir kūriniuose. *Neįtikėtinas imlumas aktualiems ir tikriems dalykams, mano akimis žvelgiant, buvo vienas unikaliausių spartų Gedos talento atsiskleidimą skatinusių veiksnių.*

Vadinasi, nežaboti vaizduotės, fantazijos polėkiai, vaikystės prisiminimų, svajų pasauliai, unikali intuicija buvo vieni ryškiausių Gedos kūrybinio potencialo elementų. Jo eilės kupinos nuostabos susidūrus su įstabiu ir nuolatos besikeičiančiu Visatos bei gamtos formų, reiškinių virsmų grožiu. „Man poezijos esmė ta, – sako jis, – kad reikia įvardyti tuos daiktus, kuriuos matei. Matai nendres, vandeny siūbuojančias, jos meta atšvaitus, ir tau atrodo, kad čia prasideda stebuklas, mistika ir magija, ir kitas pasaulis, ir dangus. O vėliau, po karo, kai tėvas plaukdavo kratyti venterių, mane, kaip jauniausią šeimos berniuką, pasiimdavo kartu. Sėdėdavau valties gale ir matydavau, kaip saulė teka ir visa gamta nubunda. Šie mano patyrimai – patys didžiausi ir brangiausi. Aš su žuvimis pirmiau susidūriau negu su kitais padarais“ (G-5).

Jo kūrybos kaip ir sapnų pasaulis dažniausiai siejosi su vaikystėje giliai pasąmonėje įsirėžusiu gimtuoju Veisiejų nuostabių ežerų ir miškų pasauliu. „Labai ilgai sapnavau vandenį. Mat aš užaugau prie ežero. Paskutiniame sapne plaukiau tuo ežeru, bet buvo baisiai šaltas vanduo. Nuo tada jo nesapnuoju. Vieta svarbi tada, kai pradedi ją sapnuoti. Yra daug vietų, kurių aš nesapnuoju. Vadinasi, jos mano sąmonei, pasąmonei ir galbūt kūrybai nieko nereiškia“ (G-3).

Vaizduotės kūrybinė galia skatino ir kitų svarbių kūrybinio potencialo sudėtinių elementų plėtotę; todėl kūrybos procese išskirtinę svarbą įgavo įvairiais emocijų atspalviais nuspalvintas intuityvus tikrovės suvokimas, asociatyvus metaforinis mąstymas, estetinė užuomina, neišsakymas, sąmonės nušvitimas. „Nušvitimo akimirka, – prisipažįsta jis, – yra būsena, kurios aš bijau, – šiek tiek gali pranašaut. Šiek tiek matai žmogų, šiek tiek gamtą. Kai ką net per daug. Pavyzdžiui, apie tą demonizmą – 1991 metų pavasarį, rašydamas „Babilono atstatymą“, nuvažiavau į kaimą. Gamta buvo kaip gamta, kiaulpienės žydėjo ir beržai atsigavę, bet toks siaubingas intensyvumas, kad pradėjau bijot.

Nukelta į p. 3

Senjorai

Kartais pasikalbu su kiemo senjorais. Jaunesni visada skuba, jie itin svarbūs patys sau, tikrų ir tariamų rūpesčių blaškomi, užtrenkia automobilio dureles ir išlekia velniai žino kur, nors, jei paklaustumėte, atsakytų, kad su reikalais. Pėsti jie beveik nevaikšto, jų bokserius, rotveilerius ir labradorus vedžioja vaikai. Arba – jų vaikus vedžioja retriveriai, terjerai, haskiai.

Senjorų šuniukai nekilmingi, be dokumentų, mažučiai, įsigyti ir kaip priežastis išeiti iš namų. Priežasčių nedaug likę: turgelis, parduotuvė, vaistinė; kartais – sodas (jei ten negyvena vaikai). Televizorius iš namų seniai nebeišveda.

Karo vaikų karta. Vieno jų dokumentuose buvo įrašyta tokia gimimo data – 1941 00 00. Iš tiesų jis gimė birželio pabaigoje, kai Lietuvoje, o ir pasaulyje dėjosi velniai žino kas. Kai piliečiui atėjo laikas „eiti į pensiją“, pareigūnai kažkuo suabejojo (gal blogai mokėsi istoriją) ir pareikalavo liudininkų. Ir štai – į aštuoniasdešimtmetės senutės (buvusios kaimynės) namus bildėdami įeina policininkai ir ant trupiniuoto virtuvės stalo išdėlioja keliolika portretinių fotografijų. Ar pažįsti ką nors? – paklausia. Senutė užsideda akinius. Jėzusmarija, o tu, rupūže, o tu, gyvate, ką dabar reikės sakyt? – murma sau po nosimi. Pažįstu, vyrai, pažįstu, kurgi nepažinsi, kad jį kur velniai, ale ką jis iškrėtė ant senatvės?

Partizanai, stribai, dingstantys kaimynai, nepriteklius, paslaptingi tėvų pasišnabždėjimai, kai kuriems tolima kelionė – vaikystės dekoracijos. Visiems privaloma mokykla, joje – ne abrozdėlis, kaip namuose, o Stalino portretas ir pionieriškas optimizmas (be visa ko – užkrečiantis). Vaikiški ir nevaikiški žaidimai, jaunatviška energija, viltys, meilė ir visa kita banaliai skambanti, tačiau sava tikrovė. Keleriais metais vyresniems jau rusiški antpečiai, tankas ir 1956-ųjų Budapeštas. Kitiems – kolūkiai, statybos, akademijos ir institutai su itin išpopuliarėjusiomis inžinerinėmis profesijomis („inžinierius“ tuomet skambėjo panašiai kaip prieš kelerius metus „vadybininkas“). Šeima, vaikai, be abejo – persikėlimas į didesnį ar mažesnį miestą, į cementu ir dažais kvepiantį daugiabutį. (Statybininkai taip pat buvo keiksnojami, kaip dabar išaiškėjo – nepelnytai.) Suprantama – žiguliukai ir moskvičiai, turistinės kelionės po plačiąją šalį – Taškentas, Jerevanas, net Bulgarija! Kai kuriems valdžia – kokio nors cecho, fermos, valdybos, *Lietžemūktechnikos*. Dar gana dažnai užduodamas klausimas: draugas Petraiti, ar ne laikas stoti į partiją? Ir pamąstymai – nieko čia blogo.

Dainuojanti revoliucija užklupo juos artėjant penkiasdešimtmečio jubiliejui. Vieni giedojo, kiti į šį reikalą žiūrėjo įtariai. Populiarios dainos žodžiai „Penkiasdešimt metų pralėkė gražiai“ skambėjo neįtikinamai. Ateinantis dvidešimtmetis viliojo, bet kartu atrodė neapibrėžtas ir įtartinas. Didžioji dauguma laikotarpį iki pensijos vienaip ar kitaip prastūmė. Griuvus sistemai, liko begalė skeveldrų – visokių nedidelių įmonėlių, kontorėlių, dažniausiai valstybinių arba privatizuotų jau net nepadoru rašyti kieno. O dar mokyklos, poliklinikos, savivaldybių administracijos, visokie architektūros, žemėtvarkos, statistikos skyriai – darbo vietų net padaugėjo, o ir pokyčiai kai kur buvo minimalūs, jei būsime tikslesni – jų beveik nebuvo. Vienu žodžiu – kai kas laikotarpį iki pensijos pragyveno visai padoriai. Beveik visi pakeitė žiguliukus į „Audi“ ar „Passat“.

Tačiau sėkmingai dirbančiais verslininkais tapo vienetai. (Mes net žinome kas!)

Na ir ką gi – dabartis su naujų draugų nelinksma kompanija: insultai, infarktai, parkinsonai, alcheimeriai... dar kasdienis valdžios ir kainų pakeiksnojimas. Jau palaidotos senučiukės motinos, tetos, dėdienės. Apie tėvus neverta net kalbėti. Slegiantis suvokimas, kad dabar atėjo jų pačių eilė, ir priverstinis susitaikymas su šia mintimi. Ne tik priverstinis, bet ir natūralus, būtinas, bendraamžių laidotuvėmis patvirtintas. Tai dar mažiau guodžia, bet kitaip neišgyvensi. Skaudu žiūrėti į vis dar kariaujančius, protestuojančius, šūkaujančius. Nuoskaudos suprantamos, bet revoliucija – ne pensininkų užsiėmimas.

Mano senjorų kasmet mažėja. Vieną vadinau Šumacheriu – jis liko ištikimas žiguliukui iki gyvenimo pabaigos, labai keistai juo manevruodavo, neįprastai šiuolaikinei akiai, pagal kažin kokias septintojo dešimtmečio eismo taisykles.

Kitas senokai iškeitė moskvičių į *šimtinę*. Kartais vasarą oriai įsidėdavo į ją geodezinę liniuotę ir kažkur važiuodavo. Žinojau kur – prisiminti jaunystės. Bet ir jo senokai nemačiau, o šuniuką vedžioja žmona.

Gali būti, kad jie buvo komunistai. Gal net kam nors vadovavo. Galbūt juos kamavo moralinės kančios, gal graužėsi, kad jų gyvenimui kažko pritrūko, gal keiksnojo istoriją ir aplinkybes – kai kuriuos dalykus prisiminti dabar gėdinga. Negaliu patarinėti, bet graužtis tikrai neverta. Socializmas pas mus apskritai išgyvena renesansą. Galėčiau nurodyti bent kelias sritis, kuriose atgaivintas socialistinis lenktyniavimas. Ir atgaivino ne buvę komunistai, ne dabartiniai socialdemokratai, net ne eurokomjaunuoliai (regis, G. B. terminas), atgaivino – žmogaus prigimtis, pilkoji jos dalis.

Pabaigoje belieka prisipažinti, kad ir pats kartais pagalvoju apie visokias ten, supraskit – gyvenimo prasmes. Prisigalvoju visokių banalybių, maždaug – kad laikas visada yra nepalankus. Ne tik tada, kai reikia pasirinkti. Dar tada, kai suvoki, kad šis automobilis, kurį perki, bus paskutinis, kad vietos, kurioje gyveni, jau niekada nebekeisi, kad vilčių ir planų nebėra, tik kasdieniai džiaugsmai ir skausmai – arbata, tabletė, šuniukas.

Sako, kad nuobodybė turi savybę tęstis dienomis, tačiau metai – lekia. Žinant tokį dėsningumą, bet kurį iš mūsų nuo senatvės (kam lemta jos sulaukti) skiria ne dešimtmečiai, o mirksnis. Aš, pavyzdžiui, rūsyje laikau trintuvę, kuri naudojama vieną kartą per metus – aguonoms trinti. Nieko kito ir neveikiu, tik nunešu ją ir vėl tuoj pat lekiu parnešti, išnešu ir vėl lipu laiptais.

Štai ir dabar – rodos, tik vakar grįžau iš rūsio...

MARIUS RAUBA

Visi laiškai – žirafos

Miela drauge, Jūs kaip Mikalojus Konstantinas.

Jis kažkoks aseptinis, antibiotinis, bijantis užsikrėsti žmonėmis. Jam jau geriau rexai, palmės, piramidės ir žirafos. Jam jau geriau jūra miške. Kur žmonės? Na, tarkim, piešė žmones iš vidaus, tarsi išverstas pirštines, jei žmones išverstum, veikiausiai jie atrodytų kaip rexai, piramidės ir žirafos. Niekada kaip kubai ir stačiakampiai, todėl kubizmas ir atrodo toks beviltiškas, o Malevičiaus kvadrato gravitacija ne mažesnė kaip juodosios skylės, persiurbiančios vieną visatą į kitą. Ai, bet tiek to, apie visatas palikim šnekėti astronomui Šmukštarui, mes pakalbėkim apie Juos. Tuos, kurie.

Jie gyveno trise, kaip muškietininkai, miela miledi, ir atrodė lyg jau kadais nusidūrę kiekvienas savo špaga. Jie blogai jautėsi, nefigūruodami Mikalojaus Konstantino paveiksluose, nei jo jūroje, nei jo miške. Bet iš esmės jiems buvo į tai nusispjaut. Jei kur nors nefigūruoji, vadinasi, ten tau nereikia.

Gyventi jiems buvo savaip negražu, todėl prisigalvodavę įvairių motyvacinių schemų, kodėl *negražu* iš esmės yra *gražu*, tik *nesimato*. Visa žmonija eina atkišusi į priekį savo baltas lazdeles, baksnodama grindinį ir orientuodamasi pagal paraleles, meridianus, skaitmenis, Euklidą, Bachelard'ą ir *dukartduketuri*. Todėl MKČ jos ir nefiksavo. Bet jiems ir į žmoniją buvo nusispjaut. Tiesą sakant, nieko čia baisaus, nusispjovus palengvėja, o žmonijos vis tiek neapspjausi.

Iš esmės jie buvo fikcija, kaip ir F. Garcíos Lorcos naftalininis poetas, jie net norėjo būti kieno nors rašomi, kad nereikėtų save rašyti patiems.

Negalėdami gyventi koncentriško ir nesibaigiančio Homero gyvenimo, jie svarstė, ar gyvenimas soneto formos – baigtinis ir reziumuotas, ar esė – atviras, bet lokalizuotas. Ir skaitė jie Donelaitį ir Baranauską, ir nerado atsakymų, ir skaitė Radauską ir Škėmą, ir nerado atsakymų, ir skaitė Gedą ir Martinaitį, ir atsakymus rasdavo, bet tik sekundei. Atsakymas, akyse virstantis nauju klausimu, jiems atrodė gražus, bet mirtinai pavojingas, kaip žalioji mamba. Galiausiai imdavo skaityti Kajoko mėgtą Joną Jakštą ir jiems trumpam atlėgdavo.

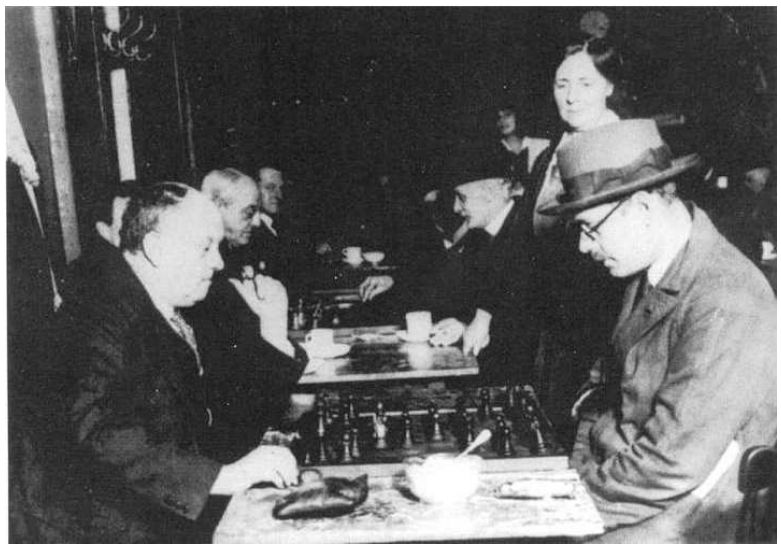

Aleisteris Crowley žaidžia šachmatais su Fernando Pessoa

Savaip keista ieškoti gyvenimo artefaktuose, kai jis, rodos, pirštu pačiupinėjamas, kai visos esmės ritasi jo gražiais paviršiais, tik gaudyk. Tačiau, ėmus tą gyvenimą ir čiupinėti pirštu, pasidaro dar keisčiau.

Kai vienas jų, padėjęs smilkstančią cigaretę ant stalo kampučio taip, kad nenukristų, bet ir nepradegintų lako, eidavo į šaldytuvą pieno, kitiems dviem darydavosi nejauku nuo tokio tiršto realaus gyvenimo gūsio. Tuomet kiti du užsimerkdavo ir įpiešdavo save į kurį nors MKČ paveikslą. Paskui pirmasis grįždavo, toliau rūkydavo, gerdavo pieną, kitiems dviem blėstant iš paveikslų, į kuriuos ką tik buvo save įpiešę. Svetimuose paveiksluose ilgai neišliksi, tuojau pat būsi išskustas ar užtapytas. Nežinia, kiek žmonių buvo save įpiešę į MKČ paveikslus, veikiausiai daug ar net visi, iš ten sklinda kažkokia išskusto ar užtapyto pasaulio emanacija.

Jie bendraudavo raštu, tekstais, skirtingų žanrų, tačiau turinčiais vieną epicentrą, kaip visos pavardės, kuriomis pasirašinėjo Fernando Pessoa. Apskritai jie irgi norėjo būti Pessoa skrynios rankraščiai, bet apie tai jau sakiau. Tiesa, tas, kuris ėjo pieno, skirtingai nuo kitų, norėjo būti ne rankraščiu, o juodraščiu, kad jį dar teberašytų, todėl kiti du visada laikė jį nestabiliu, nepatikimu, galinčiu bet kada išeiti degtukų ir negrįžti.

Jie neturėjo vardų, vienas nuo kito skyrėsi tik tekstais. Tiesą sakant, vardų ir nereikia, jie ne itin svarbūs. Kas būtų, jei Alvydas Šlepikas nuo Herkaus Kunčiaus skirtųsi vien vardu?

Kartą jie... Ak, miela drauge, čia jau tuoj imsiu pasakoti, o pasakojimas yra žudymo forma. MKČ nepasakojo. Pessoa nepasakojo. Net Malevičius, ir tas. Nenoriu aš tau pasakoti, kas nutiko po to. Nutiko, žinoma, jei jau nutikimai gali būti svarbūs.

Bet geriau pati viską susigalvok. Daviau tau figūrantus, nubrėžiau keletą vektorių, kai ką specifikavau. Daviau net pieno ir cigaretę. Susigalvok toliau, miela kailių gyventoja, nes ko nors nesusigalvojus gyventi darosi nejauku. Kiekviename daikte, balde, drabužyje, inde, prakąstoje duonos riekėje slypi siaubas. Jei ką nors susigalvoji, siaubas pats bijo tų susigalvojimų, bet tik nesusigalvok ir jis lyg užuolaidos ims leistis ant visų tavo daiktų.

Ir štai tada, panele princese, prašome spiegti!

Kęstutis Navickas

Sigito Gedos potencialas, kūrybos procesas ir meninės išraiškos priemonės

Atkelta iš p. 1

Man pradėjo vaidentis, kad kiaulpienės dauginasi vegetatyviškai ir greitai užplūs visą pasaulį“ (Geda, 1998 69–70). *Spontaniški nuskaidrėjusios kūrybinės dvasios blykstelėjimai, išsilieję spontaniškomis eilėmis, su gilia filosofine potekste atskleidžia jo praregėjimų esmę.* Gelminės metafizinės reiškinių esmės pažinimas čia neretai perteikiamas ne tik žodžiais, bet ir erdvėje besiskleidžiančia mintimi, pauze arba žodžiais, slepiančiais kitą, metaforinę, prasmę ir atliekančiais giluminės tiesos perteikimo funkciją. Iš čia plaukia jo mintis, kad metafora gyva, jinai egzistuoja net ir tenai, kur mes nė neįtariame, nes „pats žmogaus gyvenimas, jo egzistencija yra metaforiška“.

Ilgainiui Geda vis labiau suvokė atkaklaus sistemingo kasdienio darbo ir skaidraus racionalaus apoloniškojo prado svarbą kūrybos procese. Ši sąmoningai suvokta racionalumo ir logikos reikšmė kūryboje skleidėsi prieštaringai. Tolesnė kūrybinė evoliucija akivaizdžiai liudija intelektualaus prado įtakos augimą gaivališkų ir asociatyvių vaizduotės skrydžių pasaulyje. Netgi suvokdamas reikšmingas kontroliuojančias racionalumo funkcijas meninės kūrybos procese, jis kaip ir daugelis intuityvaus emocinio stiliaus poetų nemėgo sąvokų „protas“, „logika“, o kalbėdamas apie racionalaus prado kontroliuojančias funkcijas dažniausiai pasitelkdavo jam atrodžiusią imlesnę ir elegantiškesnę sąvoką „intelektas“. Kalbėdamas apie savojo meninės kūrybos proceso ypatumus poetas teigia, kad jis, skirtingai nei vizija, sapnas, haliucinacija, regėjimas, yra tai, kas „užrašyta, raštas, rašytinis vaizdas. Tačiau jei pridėsime dar ir paišytinį vaizdą – bus visai netoli nuo jų. Jei pridursime – piktografiją, atsiras ryšys su simbolika ir su archetipais, kolektyvine pasąmone. Su visu tuo, kas mumyse yra ir veikia, tik skirtingais sąmonės lygmenimis“ (G-2).

Iš tikrųjų eilėse išskirtinis dėmesys sutelkiamas ne tik į verbalines struktūras, o į tiesioginį – iš proto į protą – giliausių minčių perdavimą. Todėl Gedos poezijoje dažnai susiduriame su išoriškai atrodančiomis alogiškomis frazėmis, imliomis metaforomis, neišsakymais, estetinėmis užuominomis. Šis specifinis ezoterinis poetinės kalbos pobūdis, jos komplikuotumas, alogizmas neretai erzina mažiau išprususį skaitytoją. Tačiau joje slypi savita archaizuotos metaforiškos kalbos logika, dėsningumai, kurie greičiau intuityviai jaučiami nei racionaliai paaiškinami. Giliausia reiškinių esmė *čia neišsakoma, ji skleidžiasi savitame metaforiškų vaizdinių pasaulyje, nutylėjimuose, ritmikos kaitoje, intervaluose tarp žodžių.* Šie intervalai, pauzės – tai tarsi didžioji pirmapradė tyluma, kuri yra atvira, nefiksuojama, kupina pilnatvės. Taip peržengiamas paviršutiniškas verbalinio susižinojimo sluoksnis ir poetinis tikrovės suvokimas skatina pasinerti į kitokį giluminį bendravimą, kuris siejasi su būties tiesos, supančio pasaulio, gamtos grožio atsivėrimu. Gedos poetikoje taip pat reikšmingas „sąmoningo nesąmoningumo“ principas, kai kūrybinio dvasios polėkio svaigulyje išnyksta suvokimas „ką darau“, o pasinėrimas į mitinės sąmonės, kolektyvinių vaizdinių lygmenį padeda poetui nusimesti jo sąmonę varžančius pančius ir tiesiogiai suvokti būties procesų ir virsmų vientisumą.

Kita vertus, Gedos poetinis mąstymas išsiskiria žaismingumu, improvizacija, jame matyti individualių emocijų, išgyvenimų autentiškumas ir turtingumas. Jam buvo svetimos reglamentuotos klasikinės poezijos formos, kurios spraudė jo talentą į konkrečius aiškiai apibrėžtus rėmus. Iš čia plaukia prisipažinimas, kad labai nemėgsta akademinio pasakojimo, o linksta į gretinimus didelėse erdvėse ir istoriniuose laikuose, kuriuose atsiskleidžia poeto mąstymui būdingas keistas asociatyvumas ir paradokso logika. Tai siejasi su alogiška, neretai iracionalia siurrealistine poetika, sąlygojančia keistą archajiškumo ir postmoderniam mąstymui būdingų meninės išraiškos priemonių susipynimą. Jis mėgsta groteską, žaisti prieštaravimais, išdykauti su įvairiomis poetinėmis formomis, metaforomis, sujungti viename vaizdinyje, kaip sakė kitas tragiško likimo poetas, „sukryžminti rupūžę su rože“. Iš čia plaukia daugelio kūrinių poetikai būdingas siurrealistinis įvaizdžių ir metaforų pateikimo būdas. „Ten, kur aš buvau, – sako jis, – esama labai keistų dalykų, kur meldas sutampa su žmogumi, žmogus su gyvate. Bet ten buvo labai daug žmonių, gyvulių ir žuvų“ (Geda, 1998 84).

Meninės kūrybos eigoje savitai *susipina skirtingi pasaulio suvokimo būdai: archajinis mitinis ir modernus, net kartais įgaunantis postmodernumo bruožų, aukštasis ir žemasis, etninis ir universalus, sakralus ir buitiškas, pabrėžtinas formos rafinuotumas ir spengiantis grubumas, pasakotojas ir jo herojus, Vakarų ir Rytų poetinių tradicijų bei formų, įvaizdžių elementai, universalus istorinis pradas savitai sąveikauja su didžiai asmeniniu*. Atrodančios nesuderinamos priešybės, skirtingi laikai, civilizaciniai pasauliai su savo simbolių, įvaizdžių kodais jungiasi į vientisą kūrybinį būties srautą, viena kitą keičia iš žmonijos sukurto lobyno pasisemtos poetinės formos: klasikiniai ketureiliai, sonetai, rytietiški haiku, tankos.

Kita vertus, meninės kūrybos procesui, kaip ir Rytų Azijos poetų (jų kūryboje dažniausiai sąveikauja ant tų pačių medžiagų [šilkas, popierius] tuo pačiu tušu ir teptuku kuriama poezija, kaligrafija, tapyba), būdingas įvairių meno rūšių meninės išraiškos priemonių vaizdinio, kalbinio ir akustinio muzikinio skambesio susipynimas. Šiuos menų sąveikos principus poetas teoriškai grindžia teigdamas: „Niekados nemąstykime apie poeziją atsietai nuo skambesio, nuo melodijos, nuo garsų“ (Geda, 1989 94). Todėl eilėse natūraliai perteikia kitiems negirdimus kosmoso ir gamtos procesų virsmus, neįtikėtiną būties garsų, ritmų, pauzių įvairovę. Poetinei kūrybai itin svarbų ritmo jausmą, Gedos įsitikinimu, žmogus nešiojasi savyje – kvėpuodamas, eidamas, kalbėdamas.

Poetą domino po Stéphane’o Mallarmé eksperimentų išsiskleidusios futuristinės, siurrealistinės „poezijos be žodžių“, garsų sąskambių ieškojimai ir glaudus menų susipynimas Rytų Azijos klasikinėje poezijoje. Iš čia plaukė savita sinestezinio neverbalinio mąstymo, kitais žodžiais tariant, „poezijos be teksto“ koncepcija, *kurioje į pirmą vietą iškyla ne žodis, o vizualiai suvokiamas vaizdinys ir su juo neatsiejamai suaugęs bei jį lydintis garsinis pavidalas*. Intensyvūs Gedos ieškojimai sinestezijos srityje, glaudesnės regimų ir girdimų vaizdinių sąveikos neretai sukeldavo kolegų nesupratimą, todėl poetas buvo traktuojamas kaip klasikinės poezijos estetinių nuostatų griovėjas.

Geda buvo vienas muzikaliausių unikalia dovana apdovanotų lietuvių poetų, kurio poezijos muzikalumas buvo kitoks nei ankstesnių romantinės estetikos paveiktų simbolistinės ir modernistinės pakraipos poetų. Jis dažnai sakydavo, kad *kurdamas geriausias eiles girdi muziką, kuri padeda derinant kūrinių nuotaikų ir atmosferų kaitas*. „Poezijoje, – teigia Geda, – visos asociacijos veikia, reiškiasi žodžiais ir grafiniu piešiniu. Kai turiu galvoje žodžius (strofą ar pusę strofos), įsivaizduoju, kad jie gulsis (galėtų atsigulti) į baltą popieriaus lovą. Ir akustiniai, ir vizualūs vaizdiniai vienodai svarbūs. Kartais vienas kuris lenkia kitus, jis tampa eilėraščio pagrindu“ (Geda, 1998 202–203). Tai modernus dramatiškas muzikalumas, prisodrintas daugybės disonansų, netgi „konkrečios muzikos“ elementų, neįprastų klasikinės poezijos raidos etapui įvaizdžių, metaforų, garsų. Jo geriausioje pra-poetinėje poezijoje skleidžiasi sinkretiškas žodžius ir vaizdus lydintis antraplanis melodinis sluoksnis. Toks su gaivališka natūra tiesiogiai susijęs muzikalumas, sinestezinis kalbos, vaizdo ir muzikinio garso susipynimas suteikia jo poezijai ypatingą emocionalų įtaigumą, nes šis muzikalaus prado įsiveržimas tiesiogiai siejasi su jam būdingu asociatyviu metaforiniu mąstymu, tiesiogiai veikiančiu įvairius suvokimo organus.

Taip mes priartėjome prie vienos efektingiausių Gedos meninės išraiškos priemonių – metaforos, kuri suteikia jam galimybę labai glaustomis priemonėmis išreikšti jautriausius pasąmonės ir sąmonės virpesius... „Kalbėjimas metaforomis, – sako jis, – visad yra arčiau tikrovės, t. y. adekvatesnis. Bet kuri logika duoda vieną atsakymą, du, kelis... Poezija duoda daugybę atsakymų iš karto. Ne suardydama, o sukurdama papildomus ryšius. Pratęsdama ir neiškreipdama tikrovės“ (Geda, 2008 178). Be asociatyvaus ir metaforinio mąstymo, pasitikėjimo intuicijos galia, Gedos tekstuose išskirtinę svarbą *įgauna ypatingas erdvės pojūtis ir laisvas operavimas skirtingais laiko pjūviais. Jo kūriniams, kaip ir Čiurlionio, būdingi ir tam tikri erdviškumo bei vizionieriškumo elementai, noras pažvelgti į aprašomą pasaulį iš aukštesnio, paukščio skrydžio, regos taško.*

Nuolatinis kūrybinis darbas su paklusnia kalbine medžiaga plėtoja jusles, vaizduotės, asociatyvinio, metaforinio mąstymo galią ir nepastebimai įtraukia į spontaniška meninės kūrybos procesą, kuriame vyrauja emocionalus tikrovės suvokimas. Tikriausiai neretai jį aplankiusios kūrybinio *nušvitimo* akimirkos padėjo pateikti įtaigiausią (greta Vytauto Žalakevičiaus) sąmonės nuskaidrėjimo ir paties meninės kūrybos proceso, kuriame išryškėja ypatingas pasaulio regėjimo intensyvumas, išgyvenimų kaitos lakumas, aprašymą. Jis mobilizuoja kūrėjo pasąmonę ir įvairius kūrybinio potencialo elementus, kurie pajungiami vienam kūrybos tikslui. Mėgindamas atlikti beveik kūrėjui neįmanomą dalyką – pažvelgti į savo meninės kūrybos procesą „iš šalies“, tai yra nesuinteresuoto kūrėjo žvilgsniu, Geda prabyla ne tik apie įvairius meninio kūrybos sumanymo formavimosi, sklaidos, praktinio jo įgyvendinimo fazių mechanizmus, bet ir apie tą svarbią meninės kūrybos procesų psichologijos aspektu fazę, kurioje skleidžiasi sunkiai žodžiais aprašomas sąmonės nušvitimas, t. y. maksimaliai suintensyvintas, emocionalus esmių regėjimas. Tuomet kūrėjo sąmonėje spontaniškai viena kitą keičia asociatyviai suvokiamos meninių vaizdinių sistemos, atsiranda vidinis regėjimas, kuriame susilieja į nedalomą visumą objektas ir subjektas ir į pirmą vietą meninės kūrybos procese iškyla „blyksnis, nušvitimas, praregėjimas, išplėšiantis iš stingulio panoramą“ (Geda, 2003 572). Gedos aprašomam meninės kūrybos procesui nepaprastai svarbus intuityvus asociatyvumas, įvairių raiškos formų spontaniškas susipynimas, neišsakymas, estetinės užuominos. *Šie spontaniški nuskaidrėjusios kūrybinės dvasios blykstelėjimai, išsilieję spontaniškų eilių forma, giliai filosofiškai atskleidžia jo praregėjimų esmę.*

Vienos stebėtinai greit sukurtos knygos „Babilono atstatymas“ atsiradimo procesą Geda aprašo itin įtaigiai: „Rašiau be galo lengvai ir beveik įtikėjęs, kad čia man Dievas angą atidarė, kad aš galiu kaip brangenybių vagis visomis rieškutėmis semti. Aš įtikėjau, kad su manimi dedasi paslaptingi dalykai, kad galiu rašyti bet ką, bet kokios formos man paklusnios, pavyzdžiui, galiu net muziką kurt ir paveikslus paišyt, ir tas nuėjo iki tokio beveik, kaip čia pasakyt, švento pamišimo – man pasirodė, kad aš galiu net ir gyvybę sukurt, šventą kibirkštį įskelt. Tas žaidimas buvo gana pavojingas, tas nušvitimas, labai ilgas nušvitimas. Tada pradėjau suprasti dalykus, kurie, man atrodo, nelabai netgi leistini žmogui. Beje, Miłoszas irgi užsimena apie tai, kad jį tokiu atveju gelbėdavo tiktai logika. Ima dėtis nelogiški dalykai ir jau matai, kad poetinis protas nusveria kasdienį, sveiką protą“ (Geda, 1998 63).

Šis vaizdingas sąmonės nušvitimo aprašymo procesas yra kupinas gaivališkumo, vitališkos energijos; vienas vaizdinys čia vejasi kitą ir savo intensyvumu užgožia anksčiau išsiskleidusius, šie neretai amorfiški, menkai diferencijuoti, chaotiški lakių vaizdinių srautai, sąveikaudami vienas su kitu, formuoja poetinio kūrinio audinį. Gedos aprašomas kūrybos procesas savo vizualumu, dinamiškumu ir nuolatos vienas kitą keičiančiais realios ir poetinės tikrovės vaizdais primena kino estetikos principus. Kūrybos procesas neretai išsiskiria alogiška vaizdinių sistemų žaisminga kaita, spontaniškais improvizaciniais elementais, kuo aiškiausiai jame matyti individualių emocijų, išgyvenimų autentiškumas.

Geda, kaip ir kinų bei japonų poetai, teigia vidinio praregėjimo svarbą ir kad „didžiausia didžiausios poezijos paslaptis – improvizacinis jos pobūdis“ (Geda, 1998 210). Spontaniškame improvizacinių elementų prisodrintame meninės kūrybos procese gimusių Gedos meno kūrinių savitumą galima iš dalies paaiškinti gaivališka emocionalia poeto prigimtimi, vaizduotės galia ir specifiniais kūrybinio potencialo elementais, pirmiausia sinesteziniu tikrovės suvokimu, sugebėjimu žaibiškai persijungti iš *ratio* į intuityvaus mąstymo lygmenį. Iš šio labai specifinių poetui kūrybinio potencialo versmių išsilieja stebėtinas kai kurių jo kūrinių sukūrimo laikas ir aukšta meninė kokybė.

Visi mūsų glaustai aptarti Gedos kūrybinio potencialo elementai ir meninio kūrybos proceso ypatumai nulėmė Gedos poetinės kūrybos individualumą: 1) glaudų ryšį su pirmapradėmis mitinės sąmonės struktūromis, potraukį archajiškoms žodžių prasmėms; 2) vitališkumą, prisodrintą daugybės gaivališkų erotinių motyvų; 3) spontaniškumą, susijusį su improvizacinio prado sureikšminimu; 4) gelminės reiškinių esmės ieškojimą; 5) sinestezinį tikrovės suvokimą ir kūrybos būdą, kuriame poetiniai įvaizdžiai, tiesiogiai susiję su jų suvokimo būdu, susipina glaudžiais ryšiais su skirtingais jausmais spalviniais, erdviniais, muzikiniais vaizdais poeto sąmonėje ir jų rezultatais.

Vadinasi, Geda buvo galingos gaivališkos prigimties poetas, kurio poetiniame kelyje vaisingus intensyvaus kūrybinio pakilimo tarpsnius, kai rašydavo stebėtinai lengvai, keisdavo kūrybinių galių nuosmukiai, skirtingo ilgumo pauzės. Tačiau po atoslūgių užliedavo naujos kūrybinių potvynių bangos, kurios ir formavo savitą Gedos poetinį fenomeną.

Kita vertus, daugiametis darbas paliko gilų rėžį jo humanitarinėje erudicijoje, literatūriniuose prioritetuose, lingvistinėje kompetencijoje, autentiškos poezijos sampratoje; padėjo geriau suvokti individualios pirmapradės, suaugusios su žeme ir prisodrintos archaizmų savitos kalbos kūrimo ir jos nuolatinio turtinimo svarbą. Kūrybos procese Gedai svarbi autentiška asmeninė patirtis, įvairiais jautriais juslės organais suvokiamas pasaulis. Iš čia plaukė jo kuriamų poetinių įvaizdžių ir kalbinės saviraiškos priemonių turtingumas. Galynėjimasis su senųjų civilizacijų ir didžių poetų tekstais buvo ta mokykla, kuri padėjo Gedai išplėtoti kūrybinį potencialą, ištobulinti tuos instrumentus.

Nors ir būdamas jauniausias savo kartoje, jis buvo nenuolankiausias, neretai atvirai konfrontuojantis su oficialia ideologija poetas, su kurio augančia įtaka ir autoritetu ilgainiui sovietinės Lietuvos politinis elitas jau privalėjo skaitytis. Ypatingą aktualumą sovietmečiu įgavęs Gedos ir apskritai meninės sąmonės atsisukimas į mitinę archaizuotą lietuvišką pagonybę su jos nežabota tautinio tapatumo šaknų ieškojimo dvasia ir teikiamomis naujomis meninės išraiškos galimybėmis buvo drąsus tautiškai angažuotų menininkų kūrybinės laisvės proveržis, niūraus sovietmečio sąlygomis puoselėjęs tautinius idealus ir inspiravęs nepriklausomos Lietuvos valstybės atgimimą.

Literatūra

Geda, Sigitas, *Ežys ir Grigo ratai: žodžiai apie kitus*, Vilnius: Vaga, 1989.

Geda, Sigitas, *Man gražiausias klebonas – varnėnas: pokalbiai apie poeziją ir apie gyvenimą*, Vilnius: Vyturys, 1998.

Geda, Sigitas, *Žydintys lubinai piliakalnių fone: septynių vasarų dienoraščiai*, Vilnius: Seimo leidykla, 1999.

Geda, Sigitas, *Adolėlio kalendoriai: dienoraščiai, gyvavaizdžiai, užrašai, tyrinėjimai*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003.

Geda, Sigitas, *Vasarė ajero šneka, dienoraščiai ir tyrinėjimai*, Vilnius: Vaga, 2008.

G-2: Geda, Sigitas, „Nemunas tūkstantis metų senesnis nei aš“, poetas Sigitas Geda atsako į Liudviko Jakimavičiaus klausimus, *7 meno dienos*, 1997.VIII.22.

G-3: Geda, Sigitas, „Iš kūrėjo išsiveržusi lava ir šildė, ir žeidė“, parengė Ramūnas Gerbutavičius, *Mūzų malūnas*, 2008.XII.15.

G-5: *Interviu su poetu Sigitu Geda*. Kalbėjosi Eglė Šimukėnaitė (Glue) ir Vilma Šniukštaitė, 2005.V.30, http://www.rasyk.lt/ivykiai/interviu-su-poetu-sigitu-geda.html.

Smurto natūralizacijos problema: atgal į kultūrą

Šiandien, be visiškai neefektyvaus ir beprasmio moralizavimo, apie smurtą ir jo kilmę šnekama mažai, dažniausiai iš pareigos pakeiksnoti supuvusią Vakarų visuomenę. Faktą, kad smurtas yra sėkminga kultūrinė dogma, pagrindžia ir mūsų įstatymų abejingumas smurto egzistavimui šeimoje. Vis dar turime tą gėdingą privataus kaltinimo tvarką, taip pat ir įstatymą, leidžiantį mušti vaikus, kol tai nevirsta fiziniu ar psichiniu kankinimu, nėra nacionalinės veiksmų programos. Tiek teisinės, tiek socialinės normos pateisina smurto egzistavimą, tad nekeista, kad ir kalbėti apie smurtą linkstama ne taip jau dažnai, nes ši tema nei visuomenei, nei valdžiai neatrodo pakankamai problemiška.

Tai tik parodo, kaip giliai smurtas yra įaugęs į kasdienį gyvenimą, buitį, asmeninius santykius. Įaugęs taip, kad mažai kam kyla noras kvestionuoti, kritikuoti tokią normą. Įdomu ir keista, kaip smurtas tampa tokia stabilia ir visuomenės bei valdžios remiama dogma, kaip jis konstruojamas, kuo pateisinama smurto kultūra. Ji dominuoja tiek viešoje, tiek privačioje erdvėje, tačiau tekste bandysiu aptarti šio fenomeno egzistavimo procesą pastarojoje (t. y. kiek įmanoma platesniame kontekste, kuris apimtų „patriarchalinį smurtą“ ar smurtą tradicinėje šeimoje). Kažin ar tokios skirtys, kai smurtas analizuojamas atsižvelgiant į jo veikimo sritį, yra pakankamai motyvuotos, bet vis dėlto tie smurto procesai, kurie vyksta privačioje erdvėje, ganėtinai skiriasi nuo vykstančių viešojoje. Tą patį galima sakyti ir apie analizės lygius.

Smurto ideologijos rekonstrukcija

Pagrindinė sąlyga smurtui egzistuoti visada bus atitinkama terpė, aplinka. Be tokios aplinkos palaikymo bet koks smurtas būtų pasmerktas ir eliminuotas. Toji aplinka šiandien yra patriarchaliniais hierarchizuotais principais suformuota visuomenė, palaikanti ir pateisinanti smurtą. Tą patvirtina ir feministė Bell Hooks, teigianti, kad patriarchalizmas – tai „politinė-socialinė sistema, kuri tvirtina, kad vyrai yra natūraliai dominuojantys, pranašesni už tuos, kurie laikomi silpnesniais, ypač moteris, ir apdovanoti teise dominuoti ir valdyti silpnus bei išlaikyti tą dominavimą įvairiomis psichologinio terorizmo ir smurto formomis“[1].

Nors pasaulis keičiasi, bet keičiasi ne taip kardinaliai, kaip kartais norėtųsi. Nors moterys pradeda vis aktyviau dalyvauti politikoje, ekonomikoje, socialinėje erdvėje, didžioji dalis aktyvios viešosios erdvės priklauso vyrams ir tą būtų galima nesunkiai įrodyti pasidomėjus įdarbinimo, pajamų skirtumo, segregacijos darbo rinkoje tarp vyrų ir moterų rodikliais. Neretas reiškinys yra hierarchija namų aplinkoje, didžiulė homofobija, kuri tiesiogiai siejasi su seksizmu, smurto šeimoje rodikliai, šiurkštus ir žalojantis auklėjimas, paremtas griežtais lyčių vaidmenų standartais. Visa tai rodo egzistuojant patriarchalinę visuomenę, paremtą vyro dominavimu, kuriam išlaikyti reikalingas smurtas, jėga. Tačiau kokiu pagrindu įteisinamas vyro dominavimas ir šio išlaikymas smurtu?

Ne be reikalo antraštėje paminėjau kultūrą kaip tokią. Smurtas yra, kaip vėliau išaiškės, kultūrinė kategorija. Klaidinga teigti, kad smurtas egzistuoja kultūroje (kaip koks svetimkūnis), smurtas yra tiesiog kultūra, tad teisingiau vartoti sąvoką „smurto kultūra“. Ji nurodo tai, kad, pirma, smurtas tapo civilizuotu dalyku, kaip ir bet kuris kitas kultūrinis elementas, antra, tuo išreiškiama, kad smurtas yra iš esmės kultūros, o ne gamtos ar biologijos produktas, kad smurto šaknys yra kultūra, o ne gamta. Visai kitaip smurtas interpretuojamas patriarchaliniuose diskursuose – pateikiamas kaip iš esmės biologinė, natūrali kategorija ir taip įrašomas į vyro prigimtį, teisinantis smurtiniais instinktais, ieškant smurto determinantų vyro prigimtyje, biologijoje, gamtoje. Taip bandoma pateisinti smurto kultūrą ir pateikti ją kaip nepakeičiamą, būtiną tvarką.

Viename savo straipsnyje, kuriame trumpai apžvelgiau smurto kultūros fenomeną, jau rašiau, kad „patriarchalizmas pateikia smurtą kaip natūralų visuomenės komponentą, kaip neišvengiamą gamtinės tvarkos komponentą, pagal kurį turime gyventi. Taip, tai gyvuliška, tačiau taip sukūrė gamta ir mes turime laikytis jos taisyklių – tokią žinutę siunčia patriarchalinės smurto sistemos, apsimesdamos, kad tai ne jos kuria baisiausią smurto kultūrą ir industriją.“[2]

Toks smurto kaip biologinio elemento įtvirtinimas pasireiškia tuo, kad smurtiniai aktai laikomi neišvengiamais, įprastais ir nepakeičiamais visuomenės elementais. Taigi patriarchalinėje visuomenėje smurtautojas laikomas savo instinktų įkaitu, tam tikra auka, nes smurtas pripažįstamas kaip neišvengiama būtinybė išsilieti, įgyti valdžią, įvesti tvarką ir t. t. Kaip neišvengiamas ikisocialumo įsibrovimas į socialinę erdvę. Vyras, pasak tokios mitologizuotos visuomenės, yra apdovanojamas jėga ir teise dominuoti, todėl turi pateisinantį pagrindą tuo naudotis (kitaip nei moteris, kuri tokių apdovanojimų neva neturi ir todėl jos dalyvavimas visuomenėje, konkuravimas su vyrais laikomi ėjimu prieš prigimtį).

Svarbu atkreipti dėmesį ir į prievartos kultūrą. Kartais pasigirsta pasakymų, kad moterys pačios provokuoja būti išprievartautos, tad išžaginimas (tiek šeimoje, tiek gatvėje), pasak B. Hooks, nelaikomas rimtu nusikaltimu, nes seksualinis pasitenkinimas pripažįstamas vyro biologine būtinybe, o kai ta būtinybė nėra suteikiama, vyras turi neva pateisinantį pagrindą naudoti smurtą. Pastarasis vėl nurodo vyro biologinius parametrus kaip neišvengiamą prigimties įstatymą, suteikiantį teisę būtent vyrui jais naudotis ir dominuoti kaip tobulesnei būtybei.

Visiškai taip pat pateisinamas smurtas šeimoje – neva moteris išprovokuoja vyrą, o jis turi teisę išsilieti, „nurodyti moteriai jos vietą“ ir pan. Toks kaltės perkėlimas moteriai gali būti išvedamas iš seksistinio viršenybės principo. Tačiau nuoroda į biologiją čia itin svarbi, nes biologija nurodo nepakeičiamą tvarką. Būtent todėl vyro smurto šaltiniu laikoma jo biologija: vyras neva naudoja smurtą ne todėl, kad racionaliai, savarankiškai apsisprendžia jį naudoti kaip priemonę savo valdžiai išlaikyti, o todėl, kad jis išprovokuojamas jį panaudoti, jo smurtas yra biologinė reakcija į „neteisingą“ aplinką, į netvarką.

Taigi smurtas tampa iracionalus, bet teisingas, atitinkantis gamtos tvarką, ir tai labai svarbi teorinė dalis, nes jei smurtas būtų racionalus apsisprendimo dalykas, jis taptų subjektyvus, pakeičiamas, jis negalėtų būti pateisinamas. Būtent todėl smurtas laikomas biologijos dalimi – tai jį padaro objektyviu reiškiniu, kurį įtvirtina pati gamta. Tad, pasak šios ideologijos, vyras nėra atsakingas už savo veiksmus, jis tik paklūsta objektyvizuojančiam, prigimtiniam reiškiniui. Jei mes įprastai smurtą suvokiame kaip subjektyvų reiškinį, t. y. valingą subjekto apsisprendimą smurtauti, tai vyro smurtas net nelaikytinas smurtu, nes yra objektyvus, sąlygotas aplinkos, o ne subjekto valios[3]. Tad vienintelis galimas smurtas yra „moters smurtas“, nes tik jis yra subjektyvus, svetimas nuolankiai „moters prigimčiai“, sutrikdantis klasikinę „gamtos hierarchiją“.

Galėtume įžvelgti čia teorinių prieštaravimų pačioje patriarchalinėje tvarkoje. Juk, viena vertus, struktūralistinis dualizmas *gamta–kultūra* visada atspindėjo tai, kad moteris, kaip žemesnė būtybė, laikytina gamtos paralele, o vyras, kaip racionalus subjektas, – kultūros. Tačiau tai, kad vyras smurto atžvilgiu nužeminamas iki biologinės plotmės, kuri jam labai naudinga, iš esmės nepaneigia tų binarinių opozicijų – gamtos paralelė tokiu būdu tiktai įtvirtina subjekto racionalumą, vyrą kaip kultūrinę personą, nes jis paklūsta amžinajai tvarkai, gamtai, prigimčiai, teisingumui, gamtos įstatymui. Jei jis neatsiduotų šitam iracionalumo elementui, jis kaip tik taptų iracionalus, nes prieštarautų savo prigimčiai. Tad tokiu smurto įteisinimo manevru iš esmės vyro, kaip kultūrinės, racionalios būtybės, vizija tik sustiprinama tiek fiziškai, tiek teoriškai.

Kritikuojant patriarchalinę smurto kultūrą

Tokia patriarchalinė ideologija, teigianti, kad smurtas yra natūrali vyro prigimties dalis, yra absurdiška pirmiausia todėl, kad tokiu teiginiu pateisinamas, natūralizuojamas ir objektyvizuojamas smurto naudojimas, kuris yra iš esmės destrukcinis reiškinys. Būtent todėl smurtas kaip veiksmas tapo socialine norma šeimoje: smurtauja ne tik vyrai, bet ir moterys, vaikai. Moterys smurtauja prieš savo vaikus, pagyvenusius tėvus ir pan. Tik čia, žinoma, moterų niekas nepateisina, jokia tradicija, jokia prigimtis ar gamta. Turint galvoje, kad lyčių vaidmenų produktas yra globojanti, besirūpinanti, ginanti motina, jos smurtingumas, kaip ir minėjau, laikomas subjektyviu apsisprendimo reikalu. Sprendžiant iš žiniasklaidos, galima įžiūrėti tendenciją, kad smurtaujančios moterys yra labiau smerkiamos negu smurtaujantys vyrai.

Antra, minėtas teiginys tėra esencialistinės ideologijos produktas ir priešinantis tai ideologijai galima teigti, kad nėra fiksuotų, nulemtų, užprogramuotų prasmių, reikšmės suteikiamos mūsų pačių ir niekieno kito, tad smurto pristatymas kaip kažkokio prigimtinio, nulemto, biologinio fakto tereiškia, kad mes jam priskiriame tokias reikšmes, o ne tai, kad jis toks yra objektyviai. Savotiškai čia galime įvesti ir Alasdairo MacIntyre'o mintį, kad „prigimties žmogus yra tik žmogus iš kitos, ankstesnės kultūros“[4]. Kitaip sakant, mūsų pasakojimai apie žmogaus prigimtį visada yra jau kultūriniai, socialiniai, „formuojami žodyne, atsirandančiame iš socialinio gyvenimo“[5]. Tad kiek žmogaus prigimtis iš tiesų yra ikisocialinis produktas ir kiek – socialinis? Arba – kiek „žmogaus prigimtyje“ yra prigimties?

Stebėdami berniukų socializaciją (o ne išvedžiodami kažką spekuliatyvaus apie prigimtį, ką pavyzdingai atlieka esencialistai), galime sakyti, kad smurtas yra ta kultūrinė norma, kuri įgyjama socializacijos metu: tik atsisakęs emocijų, elgdamasis vyriškai, būdamas stiprus, tu gali tapti tikru vyru – taip įprastai auklėjami berniukai. Tad visokias esencialistines pretenzijas derėtų atmesti. Tik galime ironiškai paklausti, kam tada reikalingi tokie žiaurūs socializacijos procesai, auklėjimas laikantis griežtų lyčių vaidmenų, tokios žiaurios sankcijos tiems vyrams, kurie nėra „vyriški“, jei jau smurtas, reprezentuojantis vyriškumą, yra natūrali jo prigimties dalis? Jei tai būtų išties vyrų prigimtis, tai mūsų visuomenėje nebūtų reikalingi tokie smurtą ugdantys mechanizmai.

Trečia, tas suvokimas remiasi esencialistiniu lyčių skirtumu, pateisinančiu stipresnio dominavimą ir silpnesnio subordinaciją. Tai reiškia, kad „smurtas“ yra užprogramuotas vyriškajam subjektui, kad vyriškasis subjektas yra nekintamai smurtinis, kitaip negu moteris, kuri apibrėžiama remiantis skirtumu vyro atžvilgiu ir todėl yra pasmerkta būti jautri, jausminga, pavaldi ir t. t.

Į pastarąsias pinkles pakliūva ir dalis feminizmo teorijos. Reiktų paminėti prancūzų feminizmo teoretikes Luce Irigaray ir Helene Cixous, kurios, siekdamos atsiskirti nuo patriarchalinės kultūros, neleidžiančios atsiskleisti moteriai kaip tokiai, bandė kurti išskirtinai moterų kultūrą, kurios pagrindas – nauja kalba arba *écriture féminine* (moterų rašymas). Jų teorijos rėmėsi lyčių skirtumu *(sexual difference)*, kuris turėjo užtikrinti moters individualumą, autentiškumą.

Tačiau šios teorijos, mano požiūriu, nėra sėkmingos dėl kelių priežasčių. Pirma, jos remiasi tuo pačiu lyčių skirtumu, kuriuo remiasi ir patriarchalizmas, eliminuodamas moteris, tad tokios teorijos rizikuoja pateisinti socialinę atskirtį ir diskriminaciją seksistiniu pagrindu (beje, minėtos teoretikės prieštaravo įprastai „lyčių lygybės“ doktrinai). Antra, jos remiasi biologine moters kategorija (kitaip negu, pavyzdžiui, Julia Kristeva) kaip naujos moterų kalbos matu, taip kurdamos dar vieną uždarą sistemą, pripildytą moterų biologinių ritmų reprodukavimo raštu bei seserystės, moters motinos, moters ir dukros ryšių mistifikavimo bei mitologizavimo[6]. Galbūt tai savotiška (teorinė) patriarchalizmo paralelė, tiktai stilingesnė?

Vertinant griežtai, tiek L. Irigaray, tiek H. Cixous teorijos, akcentuodamos lyčių skirtumą, remiasi lyties *(sex)* kategorija kaip esencialia ir būtina moterų kultūrai ir taip yra naudingos patriarchaliniams diskursams, sėkmingai skirstantiems žmones į dvi lytis pagal jų biologiją. O siekis kurti alternatyvią, savarankišką kultūrą už patriarchalinės kultūros ribų nė kiek netrukdo patriarchalinei tvarkai, tiktai sutvirtina tokią kultūrą, nes jai negresia joks jos tvarką, hierarchiją griaunantis veiksmas. Lenkiu link to, kad biologinė lyties kategorija yra lengviausias kelias į smurtą prieš moterį, į vyro dominavimą, nes taip lengviausiai pagrindžiama vyro viršenybė praktiniu pagrindu, pasiremiant tuo, kad moteris sukurta motinystei, kad jos fiziologija pernelyg silpna kokiam nors darbui, kad jos prigimtis – gimdyti vaikus, juos globoti, rūpintis namų ūkiu, kad ji fiziologiškai nėra stipri, todėl neturi teisės dominuoti, nes tiesiog nepajėgi tam ir t. t.

Todėl pirmiausia, kritikuodami patriarchalinio smurto kultūrą, turėtume kritikuoti klasikines lyčių binarines opozicijas, biologines lyties kategorijas kaip nekintamus pagrindus, kuriais remdamasi ta kultūra vis dar egzistuoja. Galime prisiminti prancūzų feminizmo teoretikę Monique Wittig, teigusią, kad biologinė lytis yra ne natūrali, o natūralizuota, išrasta, politizuota. „Lyties stabilumas“ išties negali būti joks pagrindas[7], visa tai, ką iki šiol manome apie biologinę lytį, tėra tokio paties manymo sukurta kategorija, kuriai buvo priskirtos *à la* nekintamos reikšmės, heteronormatyvinės reikšmės. Nors tokios reikšmės iš tiesų apie pačią lytį nepasako nieko, tik tai, ką apie ją manome mes.

Nukelta į p. 8

SIGITAS GEDA

Ei varnalėša!

2008 metai

Dionizo Poškos stiliumi

1.

Jeigu Šventa Pana panorės,
Tai ir nebyliai atgaus amą...

T. y. prakalbės!

2.

Žolės kaip žmonės: vieni iš kitų lenda ir lenda!

Tverečiaus dainos

(Labai gražiai apsirengusios moterys, vienas vyriškis su smuikeliu, graudžiai...)

Bėgiojau aš po pievas
Ir skyniau žiedelius,
Ir nieks man nepasakė,
Kad mūsų meilė žus...

(Tie, kurie išgyvenę artimųjų žūtį, apsipila ašarom...)

Sausio 24, ketvirtadienis

Dar apie žodžius

Pavyzdžiui, apie tai, kad iš mūsų kalbos išguitas žodis „vaina“. Tuotarp l. dainose jo su kaupu. Negana to, yra šaknis „vainoti“, „vanoti“ ir t. t. Bartis, niekinti, mušti... Pavardė Vainorius, Vainila, galbūt netgi „vainikas“ (ženklas tam, kuris laimėjo vainą...).

Bėda, kad kitados neturėjome gero lietuvių kalbos etimologijos žodyno. Mūsų kalbotyra buvo nesubrendusi... Nors ir rusams tokį žodyną parašęs Dalis buvo danų kilmės...

Lino patarlės

Dabar iškniso iš Rusnės: „Boba į laivą, laivas į dugną!“

O dar sako, kad mes – žemdirbiai...

Apie paminklą didž. kunig. Gediminui (L. sūnus):

– Man atrodo, kad jis greitai grius į vandenį...

Paminklas V. K. – tautos gaivintojas, o jokios užuominos, kad... vyras!

(Pastatytų kas nors kitoj gatvės pusėj paminklą nuogai moteriškei – iškart žmonės imtų daugintis!..)

Hamletas

Regis, Stalinas jį draudė SSRS piliečiams dėl to, kad čia keliamas tiesos ir aukštesnio pažinimo klausimas – būti ar nebūti?

Tiesa ir pažinimas priklausė tironui.

Paradigma

Nusidėjėlis ir šventasis yra tik dvi besikeičiančios datos. Pirmasis gali tapti šventuoju, antrasis – nusidėti (ne mano mintis).

Gailestis ateina vėliausiai.

Dar apie Sausio 13-ąją

Tą nelemtą naktį, kai buvo siaubiamas Vilnius ir Parlamentas. Pačiuose Seimo rūmuose vienu metu pradėta kaupti sprogmenys, buteliai su degiuoju skysčiu (Molotovo kokteiliai) ir t. t. Keisčiausia, kad buvo kasamas ir tunelis – viena grupelė norėjo turėti išėjimą... Manoma, kad galėjo būti ir toks variantas: „Susinaikinkite patys! Sprogdinkite vieni kitus!“

Ši taktika naudota visur ir visų okupantų – sukiršinti saviškius ir trinti rankas...

Nėr ylos, kuri neišlįstų iš maišo.

Atvirukai

Kadangi sonetų vertimas dabar kasdienė mano duona, tai ir užrašai susiję. Norėjau parašyti, kad kičo šaltinis (priežastys) yra... dideli menininkai. Jų kūriniai kopijuojami ir varijuojami iki begalybės. 108-ojo soneto paskutinės eilutės skamba:

Draugystė nerūdija metų bėgy,
Pati mirtis prieš ją yra bejėgė.

Kuris eiliakalys neparašytų? Paskui sakys – o kuo blogiau nei Šekspyro?

Nusiklausymai

– Jūs, moterys, iš vieno vyro norite visko!

– Jūs, visi vyrai, iš moterų norit tik vieno!

Dar iš „Vėžio atogrąžos“

Apie vieno airio tapybą Paryžiuje:

„Tai buvo jos (supr. žmonos) portretas, tobulas nešvarios sąžinės įkvėptas keršto aktas. Tikro bepročio darbas – nuodingas, pagiežingas, piktas, rėžiančių spalvų...“

P. S. Anksčiau mes tokių „kūrinių“ neturėjome, dabar irgi – per akis... Su vardais, su neslepiama užmačia.

Nešvarios sąžinės keršto aktai!

Sausio 25, penktadienis

Lavongėlė

Viena radijo stotis vis pakartoja tą keistenybę: senamiesty, kažkurioj laukymėj netoli Vilnelės, prasiskleidė lavongėlė, amorfofalas, labai ilgu kotu ryški gėlė, žydinti kas septinti metai... Taip ir nesupratau: ar toje žemėje būta kokio lavono, ar čia tik pagąsdinimui... Tuotarp Vokietijoje tiesiogine prasme „po 44-erių vyriškiu mirė 78-erių moteris“. Vyriškio paslaugomis ji naudojosi jau šešti metai. Nebeatlaikė močiutės kauleliai!

Ta proga iš Woody Alleno (filmo): „Kas linksta – juokinga, kas lūžta – ne.“

Paskutinį kartą buvau moters viduje, kai lankiau Laisvės statulą...

Tas, kas griebiasi juodų darbų, išsiskleis dvokiančiais žiedais (čia, regis, iš Šekspyro).

Kokia nauda iš įstatymų, kurie neleidžia pasiekti teisingumo.

Iš vieno profesoriaus

Įsimylėjęs jūs iš naujo įsigeisite sugrįžti į visas jums mielas savo vaikystės vietas, atgaivinti pažintis su daugybe pamirštų žmonių, atitaisyti nedorybes, atlyginti skriaudas, užmegzti normalius ryšius.

Visata šiaip jau esanti šalta ir abejinga, tik žmonės papildo, sušildo ją savo meile, tarpusavio meile, šeima, kasdieniais jausmais („Nusikaltimai ir prasižengimai“).

P. S. Čia irgi pasisavinau kai ką iš W. A. Paradoksas, kad taip gražiai kalbėjęs profesorius savo gyvenimą baigė savižudybe. Matyt, klausytojams jis labai norėjo atskleisti tam tikrą savo gyvenimo tuštumą. Meilės stygių.

Kaip tatai atsitikdavo

Man regis, buvo ruduo, bulviakasis. Molainiuose, gal 1983 metais.

Vakare į dvigalę pirkią atklydo (...) su svainiu. Dar uošvis, dar jo sugyventinė iš Ventės rago... Visi buvo pagėrę.

– Mums nekaltybę tai atėmė labai lengvai, keturiolikmečiai buvom...

– Kas?

– Nagi vasarą atklydo iš Panevėžio tokia mergiščia, irgi gal trylikos, gal vyresnė.

– Ir ką? – uošvio akys sublizgo.

– Užlipo jaujoje ant šieno... O mes iš eilės...

– Ir ką?

– Nieko. Pasileidusi kalytė...

– Tai ką dar iš to atsimeni?

– Nieko. Atsimenu, žvaigždutės pasirodė akyse.

– Ar jos?

– Ne, man ėmė žybčiot akyse.

– Žvaigždutės, sakai?! O ta?

– Nieko. Pasipurtė, nulipo kopėčiom, atremtom į balkį šalinėj, ir nuėjo. Kaip niekur nieko...

– O jūs?

– O mes likom nugraužtais galiukais... Tiek to džiaugsmo. Graužė labai.

Tiek tų „žvaigždučių akyse“.

Šekspyriškas pasiutimas

Žinoma, kad aš pertempiu – 110-ąjį sonetą. Bet jis gal leidžia tokią interpretaciją. Iš pradžių pripažįsta savo paklydimų netiesą, paskui – viskas baigta, toliau – „Tu – mano meilės deivė...“ Ir – užraitymas:

Surask man būstą netoli dangaus
Ant savo biusto, aukšto ir brangaus...

Ten kalbama apie skaisčią ir mylinčią krūtinę, biustas (pagal žodynus) yra viršutinė paminklų dalis, kas virš juosmens!

Jeigu esi dievaitė, tai pasirūpink, kad aš būčiau bent jau dangaus pašonėje...

Banalybių pusdieviai

Tai apie kelis mūsų lyrikus, tęsiančius ketureilių ir aštuoneilių tradiciją. Ir J. Brodskis, ir T. Venclova savo pasakė. Negalima be galo kartoti jų atradimų. Savaime viskas subanalėja. Šią versmę bene jau išsėmė ir rusai, ir lietuviai.

Koks Parščikovas lindo dar gilyn, rausėsi „po pamatais“, koks Prigovas darė visai ką kita. Lietuvoj per daug inercijos. Kitas net J. Meką siūlo Nobeliui... Už ką? „Semeniškių idilės“ angliškai blogai išverstos, be sinonimikos, be sodrumo... Visa kita J. M. lyrika yra binkiškas retro – „Tamošiaus Bekepurio“ lygmeniu... Antra vertus, lyg mes patys tas premijas daliname. Andai aš siūliau Knutą Skujenieką... Kiti jau mirė jos belaukdami, – lyg su savim galėtų nusinešti!

Tai, kas atgyja

Rumunijoje vaikai savo išnaudotojams uždirba 20 000 000 eurų pelno! Kiek Lietuvoje, nežinome, bet vaikai jau įkinkyti. Pačiais bjauriausiais būdais. Jie skriaudžiami, iš jų tyčiojamasi, jie patys – žiaurėja...

Ta proga – ar nesama šansų atgyti ir J. Baltušio „Parduotoms vasaroms“?

Vaikų išnaudojimas – pagrindinė Dickenso tema. Tiesa, ką jis pasakytų, sužinojęs, kad sodžiuje prie Šiaulių aptikta kino juostų dirbtuvė – pedofilams... Konfiskuota apie 100 juostų. „Veikėjai“ kalba rusiškai ir lietuviškai...

Iš taiklių pastebėjimų

Kažkas jau spėjo mestelėti, kad mūsų krašte yra daugiau kompiuterių nei tualetų su nuleidžiamu vandeniu... Dar keisčiau: daigiausia purvo ir paskalų, šmeižto ir pamazgų dabar išliejama internete. Juk čia išsilavinę žmonės, ne kokie „kaimo jurgiai“... Iš kur tokie paradoksai? Toks geras daiktas – kompiuteris ir – tokie instinktų proveržiai?

Lengviausia smogti iš pasalų!

Giminė, šaknys...

(...) pirmasis pavadino lietuvius – dunduviais... Skamba? Pašlovinęs savo tėtušėlį, dabar jau pats anūkais apkibęs... Tai kurios tautybės šita giminė? Mūsų tarme buvo „dundė“ – sėdynė! Dar kitur – „dziundzė“... Nėr ko aiškinti. Išrinktieji yra – dziundziai, mes, ačiūdie, tik dunduviai. Ir jūs, ir aš.

Dundėti – dugnas – dundinti – belsti, griausti, trankytis, būgnyti. Dundukai, dundukystė – kūdikystė. Dunksėjimas, duknos...

Beveik dėsninga

Tik įsigilinęs į tuos Šekspyro sonetus, kurie jau – persivertus per šimtą (110, 111, 112...), ėmiau suvokti, jog mano darbas, užklupęs mane nesąmoningai (padėjau į šalį P. Verlaine'ą), nebuvo atsitiktinis.

Tai, ką išgyvenau, radau ir kito žmogaus patirty. Atpažinau.

Laimė mano – nelaimėse... Kas būčiau be šitų patirčių? Ir vėl viską teko pradėti nuo nulio. Kitas būtų „užvertęs kanopas“ (folklorizmas).

Poetų nelaimei –

jie panašūs (dažnai) į tą savamokslį, kuris sukonstravo radijo siųstuvą ir kasvakar transliuodavo „žinias pasauliui“. Taip prabėgo metai, ir tik tada jis sužinojo, kad jo žinios sklido vos 12 km spinduliu... O vargšas manė, kad pasiekia pusę pasaulio. Arba – net dievulis girdi, ir medžiai, ir paukščiai, kaip jis „gražiai gied“...

Apsiašarokite ir mirkit!

Siena, siela ir speneliai

Kad iš Kristijono Vildžiūno galima tikėtis įdomių idėjų, žinome dar nuo „Aš esi tu“ laikų, kai Andrius Bialobžeskis tupėjo medyje, namelyje. Kad jo istorijos pseudomeniškai neįvykdys geros fabulos lūkesčių, irgi žinome. Šiame fronte nieko naujo, kaip A. Bialobžeskis plaukė laiveliu, taip čia yra grūdamas į KGB agentų automobilį be jokių stebuklų ir salės aikčiojimų.

Dar žinome, kad K. Vildžiūno subtiliai slepiamas fetišiukas – per audinį persimatantys speneliai. Aname filme prieš kameras krūtų kontūrais švytavo Jurga Jutaitė, šitame nuostabius dryžuotus marškinius demonstruoja Elžbieta Latėnaitė. J. Jutaitė „Kai apkabinsiu tave“ jau atrodo šio bei to išmokusi, o E. Latėnaitė vaidina žiauriai prastai – stiklinis veidas, Češyro katino šypsena, lyg per prievartą taisyklingai tariami žodžiai, užsikirtusios plokštelės plastika ir ta nieko nereiškianti veido išraiška. Bet visagaliai, užburiantys, hipnotizuojantys speneliai atperka visa: vienišas „RedTube“ sesijas mielai pakeisčiau kartoti paleista pasivaikščiojimo parke scena.

Ak taip, mediniai dialogai! Apie tokių bejausmio, nupoliruoto kalbėjimo apologetų pretenzingumą vienas geras draugas sako taip: „Ką – jie gal mergaičių nebučiavę?“ Visiems scenarijų rašytojams, režisieriams ir kino aktoriams ne tik pasiūlyčiau bučiuoti daugiau mergaičių, bet ir išrašyčiau nemokamą ekskursiją po Gėlių ir Sodų g. barus, kad pažiūrėtų, kaip šneka tikri žmonės. Kad suprastų, jog jie nedaro penkių sekundžių pauzių tarp sakinių, mikčioja, nebūtinai turi kiekvieną frazę palydėti išraiškingu žvilgsniu, nepradeda monologų taisyklingai kirčiuojamu žodžiu „Viešpatie“, jog tikri žmonės pertraukinėja vieni kitus, gestikuliuoja, rėkia ir keikiasi, bet susiginčiję nebūtinai bėga iš kambario lyg kava kvepiančios Lotynų Amerikos moterys. Giedrius Arbačiauskas ir A. Bialobžeskis dar kažkaip su tuo tvarkosi, o štai aktoriukėms sekasi tikrai nekaip.

Kadras iš filmo „Kai apkabinsiu tave“ (akt. J. Jutaitė ir E. Latėnaitė)

Apskritai viskas yra taip pat blogai, kaip ir buvo: penkių minučių vertos istorijos vežimą, su kaupu prikrautą atsidūsėjimų, pasiglostymų, paverkimų ir dešimties sekundžių tolimų žvilgsnių, iki pilno metražo tempia sentimentų arkliai. Žiūrovams kartkartėmis darosi gėda dėl filmo, ir jie arba – „Dieve, ir vėl“ – dengiasi veidus rankomis, arba labai ciniškai, visiškai nekultūringai (ak!) juokiasi.

Filmą žiūrėjau su viešnia iš Estijos, kuri nė žodžio nekerta lietuviškai: prastą vaidybą ir nuobodulio vaiduoklius pastebėjo net ji. Užtat šarkiškos prigimties draugei labai patiko suknelės, kostiumai, interjerai, restoranai, automobiliai, valgyklos, lyg iš VDR gaminto fotoaparato „Praktica“ nužengusios spalvos, Žaliakalnio funikulierius ir „Pergalės“ saldainių dėžutė, 1944-ųjų Kaunas ir 1961-ųjų Berlynas. Patiko ir man, negalėjo nepatikti. Žiūrovus nuo ėjimo iš salės sulaikė tik labai autentiška autentika ir kelios puikios scenos, t. y. visos, kuriose dalyvavo bene vienintelis spalvingas filmo personažas, visu šuniško reflekso gražumu – nelįsk, duos per nasrus! – šypsantis Alekso Kazanavičiaus agentas Pavlovas.

Tokie filmai – kaip privalomosios literatūros sąrašas mokykloje. Nei tu jį myli, nei tu jo nekenti, jis tiesiog yra, todėl nežinai, ką apie jį pasakyti, nei tau pykčio gyvatėmis svaidytis, nei jausmais kraujuoti, jis tiesiog yra, yra jame gerų dalykų, pameni, kas ir kaip, šiaip *nieko*, reikėjo, bet iš esmės banalus reikalas. Nors liūdna negyventų laikų – esu per jaunas, *mea maxima culpa* – nostalgija nuteikia labai mielai. Nors sceną, kai lifte su užrašu „Ne kurit'“ rūkantis agentas klausia tėvavardžio, o tėvas gražia rusų kalba su lietuvišku akcentu atsako: „Pas mus tėvavardžiu nesikreipiama...“, būtų gera, jei tik būtų įmanoma, įsirėminti. Nors K. Vildžiūnu tikėti kažkas verčia, tik neaišku, kas.

Gal E. Latėnaitės speneliai?

TOMAS MARCINKEVIČIUS

Nesu muzikantas, bet muziką kurti mėgstu

Su kino režisieriumi DAVIDU LYNCHU kalbasi Garethas Grundy

– Jau kurį laiką kuriate muziką, bet kaip nutiko, kad išleidžiate singlą „Good Day Today“, ir išleidžiate jį nykštukinėje šokių muzikos leidybos kompanijoje „Sunday Best“?

– Keistas tas pasaulis. Mano muzikos agentas davė paklausyti „Good Day Today“ Jasonui Bentley, muzikos laidų vedėjui iš Los Andželo [radijo stoties] KCRW, tas pagrojo šį kūrinį Ibisoje, ten jį išgirdo „Sunday Best“ atstovai. Daina jiems patiko. Šaunu, kai taip nutinka visiškai netikėtai. Nesu muzikantas, bet muziką kurti mėgstu. Ji veža.

– Ar geras dainininkas esate? Ką manote apie savo balsą?

– Mano balsas nekoks. Tikrai nesu dainininkas, bet balsas – tik instrumentas: šiais laikais jį galima pašlifuoti ir pamoduliuoti. Prieš įrašus jaudinausi, bet studijoje buvau ramus. Scenoje atlikti kūrinį nedrįsčiau. Ką dainuoju duše? Ne itin dažnai naudojuosi dušu.

– Koks jūsų mėgstamiausias įrašas?

– Man labai patinka „This Mortal Coil“ daina „Song to the Siren“. Šis kūrinys mane kažkaip veikia, tikrai. Tiesą sakant, norėjau jį įtraukti į „Mėlyną aksomą“, bet negavau leidimo. Galų gale panaudojau jį „Pamirštame greitkelyje“.

– Su kuo smagiau dirbti – su aktoriais ar muzikantais?

– Muzikantai gal kiek linksmesni, bet tarp aktorių ir muzikantų daug panašumų. Kai muzikantai groja kartu, jie gali patirti kažką nerealaus. Tai džiaugsmo pilnatvė, galinti sukurti stebuklą. Pats tai patyriau. Su kino kūrybine grupe viskas vyksta kur kas lėčiau, esama daug daugiau niuansų, bet vis tiek nurauna stogą.

– Kuriate ne tik muziką ir filmus, bet ir tapote, paveiksluojate. Ar tai reiškia, kad jums viskas greitai pabosta ar kad dėmesį lengvai išblaško kiti dalykai?

– Tai reiškia: jei ryte pabundi su kokia nors tapybos idėja – tapai. Jei tai muzikinis sumanymas – kuri muziką. Darai tai, kas tave uždega. Šiuo metu tapau paveikslą, bet jeigu reikėtų prisirišti prie vienos meno formos, rinkčiausi kiną, nes jame susijungia visų menų elementai. Filmui reikia sukurti muzikos, pafotografuoti, šį tą papaišyti – visa ką.

– Kartais socialiniame tinkle „Twitter“ papasakojate, kaip pats gaminatės baldus. Koks paskutinis jūsų sumeistrautas daiktas?

– Trijų skyrių spintelė su keturiais stalčiais. Pagaminta iš pocūgės medienos, pusės colio storio faneros ir šaltai valcuoto plieno. Tiesą sakant, kovą Los Andžele rengiu parodą, kurioje eksponuosiu savo tapybą ir baldus. O meistrauti nepaprastai smagu. Mano tėtis turėjo lentpjūvę, todėl vaikystėje visąlaik joje, kaip ir tėtis, ką nors gamindavau. Be galo mėgstu pušų kvapą – vien tik pjaustydamas pušieną panyru į svajonių pasaulį.

Davido Lyncho singlo „Good Day Today“ viršelis

– Esate ir naujųjų technologijų čempionas. Kada nors išleisite filmą žiūrėti tik jūsų tinklalapyje?

– Viskas link to sparčiai krypsta. Beliks tik siuntos iš interneto. Bet ne taip jau svarbu, kaip filmai pasiekia žmones. Tol, kol filmai bus žiūrimi taip, kaip juos reikia žiūrėti, kinas nepraras žavesio. Turėdamas galimybę pamatyti filmą didžiuliame ekrane, tamsoje, kokybiško garso, vis dar gali įžengti į kitą pasaulį. Kai kuriems filmams tinka ir mažas ekranas, bet žiūrėti [Stanley Kubricko] „2001 metų kosminę odisėją“ telefone būtų tik visiškai nevykęs pokštas.

– Ką manote apie „WikiLeaks“?

– Nepaisant nieko, tai teigiamas dalykas. „WikiLeaks“ palaiko žmonių dorą ir demaskuoja veidmainius. Manau, visa tai į gera.

– Šiemet [t. y. 2010-aisiais] minėtas 20 metų „Tvin Pykso“ jubiliejus. Kaip šis serialas, jūsų manymu, paveikė televiziją?

– Kai kurie žmonės kalba apie jo poveikį, bet geriau šito klausti ne manęs. Man labai patiko „Tvin Pykso“ pasaulis, ir buvo nuostabu ir džiugu dėl to, kad jis prigijo ir kitose šalyse.

– Kurie pastarojo meto serialai jums arčiausiai širdies?

– Labai mėgstu „Pamišėlius“ *(Mad Men)* ir, tiesą sakant, jau esu pažįstamas su [pagrindiniais aktoriais] Donu Draperiu ir Peggy Olson. Man ten viskas patinka: scenarijus, režisūra, vaidyba. „Pamišėliuose“ nuostabus savitas pasaulis, nuostabūs veikėjai. Visa tai turėtų būti kiekviename seriale.

– Garsėjate kaip kavos mėgėjas ir prisiekęs medituotojas. Kas ryte geriau pažadina – kava ar meditavimas?

– Ir tas, ir tas. Išgeri kavos ir eini medituoti.

– Esate sakęs, kad medituoti pradėjote 1973-iųjų liepos 1 dieną. Kaip jautėtės liepos 2-ąją?

– Puikiai. O liepos 3-iąją – dar nuostabiau. Jau 37 metus medituoju dukart per dieną ir dar nesu praleidęs nė vieno seanso – nė vieno! Meditacija man padėjo susidoroti su pykčiu. Yra daugybė menininkų, įsitikinusių, kad pyktis būtinas, ir aš taip maniau. Tai klaidingas mąstymas. Negatyvumas slopina kūrybiškumą, užvaldo mintis, tada tampi pasigailėtinas. Dar vaizdesnis palyginimas: ar daug galėtum nuveikti plyštančia galva, vemdamas ir viduriuodamas? Ir kiek džiaugsmo tau tai teiktų? Menininkui nebūtina kentėti, kad galėtų pavaizduoti kančią.

– Užaugote presbiterionų šeimoje. Vis dar tikite Dievą?

– Žinoma. Meditacija, galimas daiktas, sustiprino mano tikėjimą.

– Kokios Kalėdos bus Lynchų namuose?

– Džiaugsmingos. Dovanų norėčiau gauti pjūklą. Diskinį inkų pjūkliuką.

„The Observer“, 2010.XII.19
Vertė Andrius Patiomkinas

GINTARAS PATACKAS

Žalgiris

O protėviai kapojo iš peties
Ausies neteko Hansas ir jo Žanas
Kuriems nebuvo kryžių išminties
O tik Perkūno trišakis vaidenos

Su lenkų šlėkta susidraugavau
Nors krikštytas ant balno šauniai laikės
Ir vos infarkto broli negavau
Kai Ulrichą po mūšio lauką vaikės

Bet Vytautas mums liepė atsitraukt
Šis taktinis manevras sklandžiai vyko
Kad kilpą sugebėtume užraukt
Atkirst atsitraukimą užpuolikų

Į priekį stojo Smolensko pulkai
Greta šuoliavo ir totorių bėjai
Paties Alacho nuskusti plikai
O štai tada ir šlėktos sužibėjo

Aš Vytauto pakaušį tik mačiau
Apgint suspėjau betgi žirgas krito
Ir tai ką jums minėjau daug anksčiau
Mirtis per mano kūną nusirito

2010.III.6

Žalgiris

Valgo, kalba
Rezga tinklus
Kryžiuotis voras
O tada
Pabėgo
Palikęs magistrą Ulrichą
Gulėti kraujo magistrate
Tik perkūnas nebesisvaido
Žaibais į krikščionių šventyklas
Jau šeši šimtai metų

Žalgiris

Šiąnakt iš dangaus dribo
Riebūs kruvini žodžiai
Surūdiję kaip šimtmečiai
Šiąnakt numerologija
Dėstė atkarpas
Istoriniuose žemynuose
Vienas jų buvo nušluotas
Magistrato žemėlapy
Žalvarnis krankė žalgiris
Jegomość Jogaila
Meldėsi palapinėje
Dulkindamas šventąją Jadvygą
Kad pergalė virstų pralaimėjimu
Imperijai tautai
Po daugelio metų
Virtusiai maža respublika
Bet Lokio guolis
Ligi šiol tebesisapnuoja
Merime skaitytojams
Bet Mickevičius lenkiškai
Išduoda Lenkiją
Od morza do morza

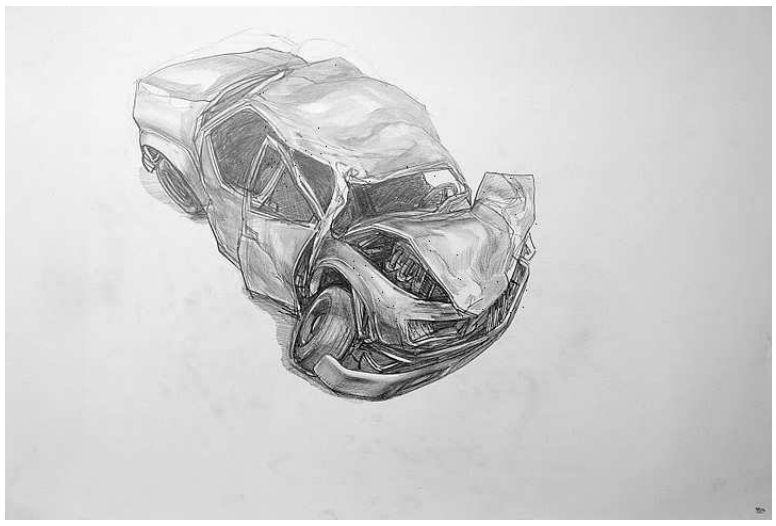

Mindaugas Lukošaitis. Įvaizdžio pabaiga. 2007

Žalgiris

Viduryje lauko nejaukiai stūkso
Tanenbergo kryžius
Mūsų manevrai nesuprantami
Mes nestovime „skydas prieš skydą“
Mes puolame traukdamiesi
Perkūno trišakiais atremdami rankenų kryžius
Ir kaip rezultatas
Strėlė fon Jungingeno akyje
Išdrožta iš lietuviško karklo

Žalgiris

Minėtame epizode
Mažasis Vytautas
Užaugęs Vytautu Didžiuoju
Vis dar atsigręžia
Jei švelniai pašauksi „Vytuk!“

Vėdrynas

Aš vėplinau į didelį vėdryną
Nors vėlavau tačiau kapojos malkos
Ir taškės skiedros radijo taške
Ir kur vėdrynas niekas nežinojo
Bet tuntais gumulavo vėdalai
Prašvinkęs vėdarų perdimo oras
Taip trukdė veistis skiedroms ir šakalams
Tad apie kokį nebuvimą kalbam.
Palaukite aš tuoj pasižiūrėsiu
Į didįjį žodyną štai jis guli
Kaip kiškis į segmentą uždarytas
Ir nusičiaudėjus išlaksto gabalais

2009.I.22

•

O žiemą visąlaik daugiau Gamtos
Negu žmogaus: iš sniego ausys kyšo
Kiek netekčių speige ir tiek jau tos
Kad liūtui transplantavo širdį kiškio
Nuo bėgių nuvažiavęs garvežys
Per stadiono žalią veją varo
Vežimą traukia gulbė ir vėžys
O priedo juos dar lydeka padaro
Iš to paveikslą raidėm padarau
Ir esamo ir nesamo dalyko
Ir tai ką praradau daug padoriau
Atlikčiau tik atliekamo neliko

Pūdas druskos

Naktis Farerų salose siaubinga
Naktis Farerų salose
Naktis Farerų
Naktis

Naktis Saskačevano prerijoj siaubinga
Naktis Saskačevano prerijoj
Naktis Saskačevano
Naktis

Naktis poezijoje Lietuvos siaubinga
Naktis poezijoje Lietuvos
Naktis poezijoje
Naktis

Tik Druskininkų naktys būna gražios
Tik Druskininkų naktys būna
Tik Druskininkų naktys
Tik Druskininkų
Tik

Girdi keleivi
Štai atneša Kornelijaus tau galvą
Kietai išvirtus Bložės kiaušinius
Ir pūdas druskos čia nepamaišys

Vietovė

Kaštonas. Azija. Kikiliai skraido.
Kuklus bakšišas. Niekad nebuvau
Goslus jaunuolis su skaistuolio veidu
Ir šių vietovių net nesapnavau.

Čia viskas taikliai nutapyta. Tonas
Kaip pasakytų kritikas – taiklus.
Kaštonas. Azija. Chameleonas.
Žetonas mestas. Gal laimikis bus?

Išsipildymas

Iš atlikėjo krūvos atliekų
Pasveikinimų kupsniai rankos šąla
Nereikalingos kliūva už sparnų
Įversdamos vokalą į bokalą

Pašonėj imperatoriškojo Rex
Nesąmonė bet baltuma kartojas
Tiek metų pragulėjus su negre
Tiktai Megre išpainiot gali kojas

Žemyn nuo nusivylusių stulpų
Upe be valčių pasikliaujant vėjais
Plaukiu tolyn vadinasi lipu
Kaip tu miela kadaise ir tikėjais

•

Gyvenimas makabriškas
Dainas dainuoja stojiškas
Sarkastiškas arabiškas
Ir nepasikartojančias

Tokia ekvilibristika
Spyruoklinis judėjimas
Nekinta tik statistika
Mažėja mūs mažėja mūs

Imk ir gyvenk

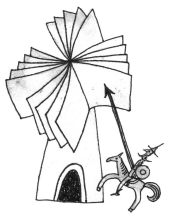

Gintaras Bleizgys. *Estafetė*. Esė. V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009. 141 p.

Kai skaitau Gintaro Bleizgio eseistiką ar knygų recenzijas, visada kyla noras rašyti. Tada pilu dienoraščio lapus ir jaučiu, kad visi mano sakiniai persiėmę Bleizgio intonacija. Net galvoti imu kažkokiu vidiniu Bleizgio balsu, o rašyti nepretenzinga šnekamąja kalba, paprastom formuluotėm, su daug dalelyčių ir žodelyčių, kurie patys savaime kaip ir mažai ką reiškia, bet padaro Bleizgio balsą iškart atpažįstamą: „*tai* kaip *čia* dabar?“, „*ir dar* manau, kad“, „jis *tai jau* nevalgys“ (kursyvas mano – *E. V.*). Bleizgys, tarsi koks fenomenologas, mėgsta pasikapstyti prie vieno sakinio, apžiūrėti jį iš visų pusių, iškelti po klausimą iš kiekvieno žodžio: „Jeigu tu esi niekieno dalis, tai ar esi? Ar gali būti laimingas, jeigu tavęs tarsi ir nėra? Ar gali būti, jeigu nesi? Kur tu eini, jeigu tu nesi? Kokia tavo prasmė, jeigu tavęs nėra? Kodėl užduodi klausimus?“ (p. 60) Kai kur Bleizgio esė man primena šv. Augustino „Išpažinimus“. Jis nebijo klausti naiviai ar banaliai, be gėdos šūkauti Dievui po langais, kodėl viskas yra taip, kaip yra, kodėl taip sunku ir vieniša.

Kai Bleizgio esė skaitau garsiai, kas kelios pastraipos purkšteli nevalingas juokas. Būna, panašus juokas ištinka giedant himną arba per laidotuves. Toks nejuokingas juokas, tarsi iš baimės, įtampos, susijaudinimo. Niekaip negalėjau garsiai perskaityti, kaip Bleizgys pasakoja apie generolą Golcą iš E. Hemingwayaus „Kam skambina varpai“. Užstrigdavau ties sakiniu: „Ir galimybė yra didinga, žmogus, susikuriantis galimybę, yra didingas [...]“ (p. 35). Čia jau pradėdavau itin nervingai kikenti.

Kitas dalykas, kad šitų esė lyrinio subjekto (visai tinka kalbančiajam ši mokyklinė kategorija) negali pavadinti niekaip kitaip, tik Gintaru Bleizgiu. Ir Hemingwayus į jį taip kreipiasi, ir jis pats rašo, kad va sėdžiu ir rašau „viską iki šio sakinio“ (p. 118). Ir nors filologams griežtai draudžiama tapatintis su literatūros kūrinių subjektais, šįkart net nebandžiau to vengti. Po penktą kartą skaitydama kai kuriuos „Estafetės“ tekstus, nebeskyriau, kur čia Bleizgys, o kur jau čia aš. Kažkaip kraupiai sumažėję atstumai tarp autoriaus, teksto ir skaitytojo – tarsi kūrybiškai perrašytą savo dienoraštį skaityčiau.

Pirmoji knygos esė rašyta dar 1998–1999 m., kai Bleizgiui tebuvo 23–24 m. Ji pati poetiškiausia, su plačiais tarpais tarp žodžių, paliktais užpildyti skaitytojui. Joje beveik nėra vardų ir įvykių konkretumo, kuris vėliau vis tankėja. 2008 m. Bleizgys jau net pajėgia ir linksmai parašyti – apie savo ir kitų šunis. Bet šiaip tai knyga juoda nuo pradžios iki galo, juodžiau jau nežinau kas, gal karas ar Sibiras. Matyt, ironiškai anotacijoje Bleizgio rašymas pavadintas „jaukiu asmeniškumu“, nes nežinau, ar mirtis jauki, ar tamsa, Dievas jaukūs, ar mes patys sau jaukūs.

Nepritrūksta knygoje kraupaus pesimizmo: „Ir galvoju, kad visos mano pastangos, visos dienos yra pasiutusiai juodos, kad su kiekvienais metais tamsėja mano pasaulis ir kad jau beveik nebėra prošvaisčių, vis mažėja tie šviesos tarpsneliai, ir velnias žino, kas iš to išeis, kas man atsitiks...“ (p. 30) Dienoraštis, kaip minčių apie savo egzistenciją užrašai, kartais būna pernelyg kategoriškas, labai dažnai banalus, melodramiškas, neretai komiškas, bet niekada – juokingas ir visada – tragiškas: „Žmogui viskas ateina pavėluotai. Ne tada, kai galėtum pašėlti iš džiaugsmo, iš netikėtumo“ (p. 25).

Jau šitoje pirmojoje esė pagrindinis gyvenimo klausimas yra mirties klausimas, jau čia mirtis – ir sava, ir kitų – labai artima, ieškoma būdų ją suprasti, su kuo nors palyginti. Ir kuo toliau, po metų kitų, tuo mirusiųjų daugėja, erdvė aplink tuštėja, niekas nebesėdi ant kėdės knygos viršelyje, nes visi išėję.

Ryškiausia prošvaistė (ir sunkiausia našta) lyriniam subjektui yra atmintis. Prisiminimai ir sapnai – vienintelis ryšys su tuo, kas jau išnykę, praeityje dingstančios dienos ir žmonės juose sugrįžta, nors nė akimirkos, net sapnuose, nepamirštama, kad jų nebėra.

Prustiški atminties keliai neišvaikščiojami, vis ilgėjantys: „kiekviena sekundė verčia tūkstančius kartų klausytis senų pasakojimų, grūstis pro ištuštėjusius kaimus ir miestelius, trobas, smegt į riebų, molėtą lauką, stovėt už neperžengiamų slenksčių, vartų, langų...“ (p. 6) Praeitis plečiasi, spaudžia žmogų. Ir bijo Bleizgys miegoti vienas – tik su prisiminimais. Ir bijo pabusti vienas tamsoje, atminties vienatvėje. (Apskritai daug ko jis bijo, nors vienoje vietoje meluoja, kad tik šalčio ir bado. Tik pas gydytojus gal nebijo vaikščiot, kas man yra visiškai nesuprantama, ir būti iki galo atviras, apsinuoginęs nebijo, pavadinti save hipochondriku ir šiaip papasakoti visokių dalykėlių, kurių kiti gal ir pasigėdytų.)

Ypač intensyvūs Bleizgio santykiai su erdve. Išvykęs iš gimtųjų Veisiejų, jis tampa bežemis: „Kuo labiau išeinu iš Veisiejų, tuo mažiau lieka tikėjimo“ (p. 14). Atitrūkęs nuo gamtos (namų), jis nebepajėgia net mintyse atkurti jos patyrimo. Grįžęs į Veisiejus, tik dar labiau atitolsta: stovi naktį prie užrakintų savo namų ir spokso pro langus į vidų. Namai tušti, juose driekiasi tamsūs koridoriai ir stūkso akmenėjantys kambariai.

Bleizgio erdvė tuštėja ir kartu – kuo daugiau artimųjų miršta, tuo labiau ji traukiasi. Prieš žmogų veriasi begaliniai laukai, aklina tamsa ir tyla. Tuštuma neperžengiama ir spaudžia ne prasčiau nei sienos. Žmogus stumdomas tarp klaustrofobijos ir agorafobijos, ir namų, ir lauko erdvės tampa nepakeliamai intensyvios ir nebesuteikia prieglobsčio.

Net nuo šalia esančių daiktų, žmonių, net kai žiūrim vieni į kitus, mus skiria kažkokie pasakojimai ir pelkės, neįveikiami minties, jausmų atstumai. Ką jau kalbėt, kiek mus skiria nuo mirusiųjų. Šitų esė subjektas – tik vienišas, baimės išdžiovintas trupinėlis, besigrabaliojantis už jo ir prieš jį žiojinčioje tamsoje: „Būna žmonių, kurie sako: o, kad laikas dabar sugrįžtų. Aš nenoriu nė vienos dienos atgal. Bijau nors sprindžio atgal. Kaip galiu gyvent su tokia baime? Kaip galėjau dar tiek išgyvent? Kiekvieną sekundę lipu iš kažkokios užsispaudusios erdvės, visas užspeistas“ (p. 10).

Bet iš juodumos randasi daug dalykų: banali tiesa, kad skausmas – tai „akys į gyvenimą“ (p. 38). Bleizgys ne tik išsigandęs, bet ir *pašėlęs* iš tos baimės. Pasiutimas ne kartą išlenda kaip užsispyrėliškas gyvybinis instinktas: „tarsi kokie pasiutėliai“ rėkauja Bleizgys su draugu Veisiejų gatvėse, vaikydami visą tą tamsą ir tylą. Ir Dievas yra „vienintelis pasiutimas“ (p. 91). Ir rašyti norisi iš pasiutimo. Ir, man atrodo, kai rašai, tai jau ir nebe taip baisu, jau nebe erdvė spaudžia tave, o tu pats spusteli ją, pažvelgęs iš išorės, kaip į peizažą.

Skrodžia Bleizgys savo gyvenimą ir save kiaurai drąsiu žvilgsniu. Puikiai žino, kad kiekvieną kartą baimė, vienatvė, skausmas atrodo patys baisiausi, tokie galutiniai, kad jau, rodos, viskas. Ir kiekvieną kartą nustemba, kaip čia žmogus (jis pats) vis palūžta ir vis atsikelia, net kai tarsi pats nenori ir nebesistengia. Bleizgys yra labai stiprus silpnas žmogus. Pro šitą amžiną darganą, pro ilgą tamsią naktį tik retkarčiais blyksteli šviesos dryželiai, ir Bleizgys siunta: „Kodėl man nesiseka? Juk viskas taip paprasta, gyvenimas yra mano ir aš noriu gyvent. Bet man gyvent nesiseka. Gyvenimas apsimeta, tarsi aš nenorėčiau gyvent. Kvailas tas gyvenimas, suktas kažkoks“ (p. 55).

O kad dar ir mirtis baisiai sukta, tai jau seniai aišku. Ir, kaip grynas egzistencialistas, Bleizgys sako: „kai žiūrime į veidrodį, esame didingi, nes taip mes mėginame parodyti, kad dar nesame mirę, nuprausiame nuo savęs mirtį, nušukuojame, nuvalome, beprasmiškai, absurdiškai, nes vieną kartą ji mus įveiks, pričiups“ (p. 35). Nepaisant nieko, nepaisant *baimės* gyventi, žmogui gyventi vis tiek labai norisi, žūtbūt, per prievartą, į priekį: „Esu stiprus, kai šitaip sakau, kai šitaip tikiu“ (p. 91).

Ir gyvena Bleizgys. „Estafetė“ – labai nebleizgiškas, sportiškas pavadinimas tokiai depresyviai knygai. Bet Bleizgio depresija aistringa – jis bėga pasiutusiu greičiu, mosikuodamas estafetės lazdele, vaikydamas nuo savęs tamsą.

Vandos Juknaitės romane „Šermenys“ motina pramina dukrai kelią per sniegą. Nors ir labai nenoromis, galiausiai ir Bleizgys lazdelę perduoda savo vaikui, „ir, vajetau, vaikas kuo puikiausiai išbėga į naują (tavo?) distanciją. Tu šypsaisi. Nebespėji. Atsilieki. O jam jau nebėra kelio atgal“ (p. 139). Niekas nesikeičia, tik kartojasi „akimirkos, po kurių reikėjo gyventi toliau“ (p. 35).

EMILIJA VISOCKAITĖ

Smurto natūralizacijos problema: atgal į kultūrą

Atkelta iš p. 4

Tai akivaizdžiai galima susieti su smurto esencializmo kritika. Vien tik žvelgdami į pastangas, kaip energingai tradicionalistinė pozicija gina smurtą kaip iš gamtos paveldėtą tradiciją, galime matyti smurto natūralizacijos, politizacijos procesus, kylančius iš kultūrinės-socialinės pozicijos. Tad smurtas kuriamas ir palaikomas nuolatos, jis nėra objektyviai egzistuojantis „kažkur“ – gamtoje ar prigimtyje, geriausias to įrodymas – visa ko natūralizacija (konservavimu) užsiimantys tradicionalistai, čia ir dabar kuriantys natūralumo, prigimties, biologijos mitus.

Tad apibendrinant galima pasakyti, kad smurtas šiandieninėje Lietuvoje visų pirma yra norma, jis grindžiamas biologinių lyčių skirtumu, kuris neva determinuoja tikrąją visuomenės tvarką. Smurtas pateikiamas kaip neišvengiamas vyro prigimties elementas, atėjęs iš gamtos ir todėl laikomas teisingu. Kritikuojant patriarchalinę smurto kultūrą reiktų atkreipti dėmesį, kad smurtas yra kultūrinis faktas, nepriklausantis nuo jokių spekuliatyvių išvedžiojimų apie prigimtį, tai ydingos socializacijos produktas. Smurto kaip socialinės normos egzistavimas užtikrina jo tęstinumą: smurtingas vyro būdas konstruojamas socializacijos metu, kai vienintelis būdas būti vyru, tikru vyru, yra smurto ir įniršio kaip vienintelės vyrui leistinos emocijos ir elgesio būdo priėmimas.

Ypač pabrėžiu, kad mūsų kritika vyrų atžvilgiu neturėtų būti esencialistinė: mūsų kritika turėtų būti nukreipta ne į „vyrų giminę“ ar vyrus kaip biologines būtybes, o į vyrus kaip kultūrines, socialines būtybes, kaip patriarchalinės visuomenės produktus. Kadangi kritikuodami vyrus tiktai biologijos plotmėje mes pripažinsime, kad visi vyrai iš prigimties yra smurtingi, kad smurtinga būklė kažkaip yra susijusi su jų lytimi, ką ir nori įteigti patriarchalizmas, kad galėtų save pateisinti, tad tokia kritika iš esmės nieko verta.

Mes turime kaip tik išsklaidyti šį mitą. Tai mitas, kuriuo teigiama, kad patriarchalinė kultūra yra prigimtinė, neišvengiama. Tik demistifikuodami šį įsitikinimą mes galime tikėtis vyrų pokyčio. Mes turime vėl ir vėl kritikuoti patriarchalinę kultūrą, įprastas lyties kategorijas, „determinuotas reikšmes“, vyrus kaip patriarchalinės kultūros produktus, kaip neginčijamą lyties vaidmenį, įvardyti tos kultūros trūkumus, atskleisti jos ideologiją. Tik taip galėsime ją keisti, kitu atveju atsimušime į savo pačių sutvirtintas sienas.

DONATAS PAULAUSKAS

---

[1] Bell Hooks, *The Will to Change: Men, Masculinity, and Love*, New York: Washington Square Press, 2005, p. 18.
[2] http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/article.php?id=31292583.
[3] Plačiau apie subjektyvų ir objektyvų smurtą žr. Slavoj Žižek, *Smurtas*, Vilnius: DEMOS, 2010, p. 19–24.
[4] Alasdair MacIntyre, *Trumpa etikos istorija*, Vilnius: Charibdė, 2000, p. 33.
[5] Ten pat.
[6] Dėl tikslumo reikėtų pasakyti, kad L. Irigaray bei jos šalininkės teigė ir tai, kad *écriture féminine* subjektas nebūtinai yra moteris kaip biologinė kategorija, o greičiau moteris kaip tekstas. Šitai, tikėtina, buvo labiau politinis gestas, nes mintis, mano žiniomis, nebuvo pakankamai išplėtota ir apginta, o veikiau epizodinė ir desperatiška postmodernizmo mąstytojų akivaizdoje. Glaustą L. Irigaray ir jos šalininkių apologiją šiuo klausimu skaitykite knygoje Dani Cavallaro, *French Feminist Theory*, London: Continuum, 2007, p. 119–121.
[7] Prisiminkime vieną žymiausių Michelio Foucault minčių: „Niekas žmoguje, net ir jo kūnas, nėra pakankamai stabilu, kad būtų savęs pažinimo ar kito supratimo pagrindas.“

Tapatybės labirintuos

Elif Shafak. *Stambulo pavainikė*. Romanas. Iš anglų k. vertė Eglė Bielskytė. V.: Tyto alba, 2010. 384 p.

Knygoje pasakojama tokia pusiau anekdotinė istorija. Pas kirpėją arabą ateina turkas. Kirpėjui už paslaugą atsisakius imti pinigus, kitą dieną turkas kirpėjui prie durų padeda dėželę skanėstų. Kai pas tą patį kirpėją ateina armėnas ir kirpėjas nepaima pinigų, kitą dieną prie kirpyklos durų jis randa tuziną apsikirpti norinčių armėnų (p. 67–68). Apie turkų ir armėnų skirtumus romane pasakojama ir daugiau – ne tik anekdotų. Pasakojama ir realių istorijų apie dramatiškus XX amžiaus turkų ir armėnų santykių epizodus. Tai realistinis romanas, tikroviškus įvykius gražiai įterpiantis į fikcinį turinį. „Stambulo pavainikę“ galima vadinti globaliu romanu, t. y. tokiu, kuriame realistinis pažintinis turinys pinasi su fikcija, globaliai auditorijai patraukliu būdu pasakojama apie mūsų laikų politines, istorines, socialines problemas.

Tai naujas romano žanras, mėgstamas jaunesnės kartos rašytojų. Tokia yra ir romano autorė Elif Shafak (g. 1971) – jaunesniosios kartos turkų rašytoja. Šis jos romanas (pirmas lietuviškai) nėra debiutinis, tai vienas iš naujesnių pasaulinį pripažinimą jau pelniusios rašytojos darbų. Jai iš tiesų pavyko sukurti gerą globalų romaną, kuriame atskleidžiamos lokalios ir universalios temos – realios istorijos su išgalvotomis supinamos taip, kad pastarosios ne susilpnina, o tik sustiprina tikroviškus pasakojimus. Ne kiekvienam rašytojui, mėginančiam kurti tokį naujovišką romaną, pavyksta realistinį turinį meniškai susieti su fikcine medžiaga. Elif Shafak pavyko. Gal neatsitiktinai jos „Stambulo pavainikė“ 2008-aisiais Londone apdovanota „Orange Prize for Fiction“.

Šis globalus romanas gražiai dera prie pačios autorės kosmopolitiškos biografijos. Nors ir laikoma turkų rašytoja, vien į Turkijos ribas ji neįspraudžiama. Pati Elif Shafak viename interviu save vadina nomade. Gimė Strasbūre, Prancūzijoje, kur motina dirbo diplomatinį darbą. Paauglystėje gyveno ir mokėsi Madride, paskui Amano mieste Jordanijoje. Vėliau politikos mokslus studijavo Turkijoje. Po aukštųjų studijų tęsti mokslinės veiklos išvyko į JAV. Dabar gyvena Tusone ir profesoriauja Arizonos universitete, taip pat gyvena Stambule. Anot rašytojos, kai gyvena JAV, ji jaučiasi kaip turkė, o kai gyvena Stambule – kaip amerikietė. Ji nesirenka tarp Vakarų ir Rytų, ji tiesiog esti juose.

„Stambulo pavainikę“ įdomu skaityti kaip romaną apie daugiatautiškumo problemą – kaip Turkijoje ir JAV sugyvena tautos, kokie konfliktai tarp jų kyla. Romane pasakojama apie turkų ir armėnų santykius, apie jų šeimų praeitį ir dabartį. Kodėl JAV armėnai nekenčia JAV turkų? Kodėl Turkijos armėnai nepasitiki Turkijos turkais? Kodėl turkai į Turkijos armėnus žiūri abejingai? Svarstydama šiuos dabarties socialinio, politinio gyvenimo aspektus, rašytoja grįžta į praeitį ir pasakoja tikrovišką Turkijos armėnų genocido ir deportacijos 1915 metais istoriją. Ji pasakojama punktyriškai, epizodas po epizodo sudėliojant tikrovišką vaizdą, kaip buvo sunaikintas Turkijos armėnų intelektualų žiedas, kaip daugybė armėnų deportuoti iš savo namų. Parodoma ir tai, kaip deportuojamiems armėnams išsigelbėti padėjo paprastos turkės moterys. Atskleidžiama, kaip armėnų genocido patirtis siejasi su dabartinių Turkijos turkų ir iš jos emigravusių armėnų gyvenimais. Pasakojimo dabartis, iš kurios vis grįžtama į praeitį, yra 2005-ieji. Tai dabartis, kurioje cenzūruota ir politizuota Turkijos oficialioji istorija neigia armėnų genocido faktą. Knygos gale esančiame padėkos žodyje autorė rašo, kad „Stambulo pavainikę“ kūrė remdamasi ne oficialia Turkijos praeities versija, o armėnų ir turkų šeimų pasakojimais: „ypač esu dėkinga armėnų ir turkų senelėms, turinčioms beveik įgimtą gebėjimą peržengti ribas, kurias abiejų pusių nacionalistai laiko savaime suprantamomis“ (p. 383).

Rašytojai svetimos siauros nacionalistinės pažiūros, neigiančios armėnų genocido faktą. Ji save priskiria prie liberalių turkų intelektualų, nebijančių drąsiai kalbėti apie nutylimą istorinę tiesą. Apie ją kalba ir garsus turkų rašytojas Orhanas Pamukas. Kalba ne savo romanais, bet viešais pareiškimais. Elif Shafak knyga yra puikus minėto rašytojo biografijos komentaras – „Stambulo pavainikę“ verta perskaityti kiekvienam, kas nori suprasti, apie kokį Turkijos istorijos faktą kalbėjo Orhanas Pamukas, už tokį kalbėjimą 2005-aisiais apkaltintas „turkiškumo žeminimu“. 2006 metais pasirodžius „Stambulo pavainikei“, jo autorė nacionalistų irgi buvo apkaltinta „turkiškumo žeminimu“, pagal Turkijos baudžiamąjį kodeksą patraukta teisinėn atsakomybėn ir jai grėsė trejų metų laisvės atėmimo bausmė. Tačiau, kaip ir Orhano Pamuko atveju, bylai sulaukus tarptautinio dėmesio, kaltinimai buvo panaikinti.

Taigi romanas sukurtas sąmoningai pasirinkus politiniu požiūriu provokatyvią, kontroversišką temą ir žinant, kas už tokį pasirinkimą gresia. Užsienio kritikai „Stambulo pavainikę“ netgi laiko politiniu rašytojos pareiškimu, tam tikros pilietinės pozicijos išraiška (kai kurie romano sakiniai panašūs į politinius teiginius, ypač tie iš veikėjos jaunosios armėnės Armanuš pokalbių JAV armėnų interneto svetainėje). Kaip viename interviu sako Elif Shafak, turkų rašytojai intelektualai nevengia viešų pareiškimų, jie yra svarbios visuomenės gyvenimo figūros, jiems artima prancūzų rašytojų intelektualų tradicija.

Romane gražiai suprobleminama istorinės atminties ir užmaršties tema. Čia svarstoma, kiek ši atmintis ir užmarštis padeda ir trukdo gyventi, kiek šiandienos globaliame pasaulyje tautinė atmintis dar yra vertybė? O gal ji tėra „žinančiojo prakeiksmas“ (p. 206)? Kiek istorinė užmarštis gali būti vertybė? Ir atvirkščiai – kodėl pavojinga „nežinojimo palaima“ (p. 210)? Rašytoja romane sako: armėnai yra istorinės atminties, o turkai – užmaršties tauta. Armėnai gal per daug kabinasi į praeitį, o štai turkams praeities pažinimas nėra vertybė. Jie veikiau nori atsikratyti praeities, o ne ją pažinti (pasak Elif Shafak, tokia šiandien yra Turkijos sekuliarioji kairė). Įdomu skaityti rašytojos kritiškus pasvarstymus apie pozityvius ir negatyvius turkiškumo bei armėniškumo aspektus. Tie pasvarstymai atveria kelią geresniam kitų supratimui ir tarptautiniam dialogui. Gal tai ir yra vienas svarbiausių šio globalaus romano tikslų. Kaip viename interviu sako rašytoja: „Aš tikiu literatūros galia padėti mums peržengti savojo Aš ribas ir tiesti tiltus tarp kultūrų, religijų bei tautų. Manau, kad senasis pasakojimo menas mezga ryšius tarp daiktų, vietų ir žmonių, kurie iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti tokie skirtingi.“

Su globaliu politiniu istoriniu romano turiniu gražiai susietas jo fikcinis siužetas. Pastaruoju rašytoja siekia parodyti, kaip „ankstesnių kartų patirti išgyvenimai gali turėti įtakos iš pirmo žvilgsnio nieko bendra neturintiems dabarties įvykiams. Tai, kas vyko anksčiau, nėra tik praeitis“ (p. 381). Tai, kas vyko anksčiau, įvairiais būdais lemia ir dabarties žmonių gyvenimus. Romane tarsi šeimos sagoje pasakojama apie dviejų šeimų gyvenimą: Stambule gyvenančią turkų Kazandžių šeimą ir JAV gyvenančią armėnų Čakmakčianų šeimą, susijusias giminystės ryšiais. Turkų Kazandžių šeimą sudaro keturių kartų ekscentriškos moterys: devyniolikmetė pavainikė Asja, nihilistė, maištininkė, nuo kurios slepiama šeimos praeitis ir kuri tik romano pabaigoje sužino, kas yra jos tėvas; trys jos tetulės (Banu, Dževrijė ir Feridė), kiekviena kitoniška, turinti savų spalvingų keistybių; Asjos motina vakarietiškai moderni Zelicha; Asjos močiutė rūsčioji Giulsium ir į alcheimerišką užmarštį grimztanti prosenelė Močiulytė. Dar yra motinos Zelichos brolis turkas Mustafa, didžiausia šeimai Alacho dovanota brangenybė. Kad pabėgtų nuo it prakeiksmas giminės vyrus persekiojančios ankstyvos mirties, Mustafa persikelia į JAV ir trokšta vieno – užmiršti giminės praeitį ir savo tėvynę.

Kita romane vaizduojama šeima – tai į JAV iš Turkijos dėl genocido ir deportacijos emigravusi armėnų Čakmakčianų šeima, gyvenanti San Fransiske. Devyniolikmetė Armanuš godžiai skaito knygas, o šiai jos aistrai nepritaria šeima, vis dar prisimenanti Stambulo armėnų intelektualų (politikų, rašytojų, dvasininkų) sunaikinimo tragediją. Armanuš motina yra egocentriškoji amerikietė Rouzė. Armanuš močiutė armėnė Šušan, ant kaklo nešiojanti šv. Antano pakabutį, praeityje padėjusį išgyventi ne vieną netektį, tiesiogiai patyrė minėtą Turkijos armėnų genocido tragediją. Rouzė yra išsiskyrusi su vyru armėnu Barsamu ir kad atkeršytų jo milžiniškai armėnų giminei, nuo pat pradžių Rouzę laikiusiai „svetimąja“, susituokia su turku Mustafa, minėtuoju Zelichos broliu. Jaunoji Armanuš jaučia, kad jos tapatybė padalyta, plėšoma tarp dviejų egzistencijos būvių – amerikietiško ir armėniško. Išgyvendama tapatybės krizę, ji nusprendžia keliauti į Stambulą aplankyti savo giminės namų, taip tikėdamasi geriau suprasti šeimos istoriją ir savo vietą gyvenime. Stambule Armanuš apsistoja Asjos šeimoje ir tada atsiskleidžia kelios armėnų ir turkų šeimų paslaptys.

Romano veikėjų iš tiesų daug, visi jie kone pagrindiniai. Nors kai kurie užsienio kritikai priekaištauja, kad veikėjai kiek statiški, tarsi paimti iš situacijų komedijos, bet, kad ir statiški, jie labai ryškūs, spalvingi. Tokia veikėjų gausa rašytoja parodo, kaip glaudžiai žmonės susiję – kaip skirtingų tautybių žmonės siejasi sudėtingais ryšiais.

Skaitydamas romaną matai, kaip autorė myli Stambulą. Bet jos patirtis kiek kitokia nei Orhano Pamuko. Elif Shafak pasakoja apie Stambulo užkampius (vidurinės klasės turkų aptriušusius namus, kavinę siauroje gatvelėje, tatuiruočių saloną), marginalus (nuobodulyje skendinčius bohemiškus Stambulo intelektualus), mažumas (Stambulo čigonus, žydus), rašo apie miesto grožį (auštančius oranžinius rytus, žvejais aplipusį Galatos tiltą, gatvėje šūkčiojančius mandarinininkus, riestainininkus ir kt.) ir jo socialinį nuosmukį (išklibusius grindinius, priekabiaujančius taksistus, chuliganiškus futbolo sirgalius, kraujomaišą, kai brolis išprievartauja seserį, ir kt.). Panašiai kaip Orhanas Pamukas, Elif Shafak Stambulą vaizduoja kaip Vakarų ir Rytų susitikimo vietą, kur vakarietiškas modernizmas ir pragmatizmas maišosi su rytietiškomis tradicijomis ir misticizmu. Štai devyniolikmetė Asja savo identitetą ir gyvenimo moto formuoja klausydamasi amerikietiškos Johnny Casho muzikos, o jos religingoji tetulė Banu skaito Koraną, užsiiminėja islamiška magija, kalbasi su džinais ir jų padedama sužino praeitį.

„Stambulo pavainikė“ parašyta Vakarų pasakojimo tradiciją jungiant su Rytų. Kaip užsimenama pačiame romane, jame galima girdėti ir Milano Kunderos, ir Gabrielio Garcíos Márquezo atbalsių. Čia randame ir Rytų padavimų bei legendų (pvz., apie mirties angelą Azrailą, apie Nojų ir kaip tvano metu jis išmokė pasigaminti skanėstą *ashure* ir kt.). Bet labiausiai į akis krinta savita romano kompozicija – ta rytietiška naratyvo struktūra, kai pasakojimas konstruojamas į vieną epizodą įterpiant kitą. Be to, romano kompozicija žiedinė, pirmame skyrelyje papasakotas turkės Zelichos gyvenimo įvykis – ji skuba Stambulo gatvėmis per lietų darytis aborto ir jo nepasidaro – aplipdomas kitomis istorijomis.

Savita ir romano kalba. Sodri, substanciali, gal kiek sunkoka. Čia reikėtų priminti, kad romano originalas parašytas anglų kalba (rašytoja kuria ir angliškai, ir turkiškai), o tik paskui išverstas į turkų kalbą. Parašytas rašytojai gyvenant ir profesoriaujant JAV. Kaip viename interviu sako Elif Shafak: anglų kalba jai yra matematiška, šia kalba lengviau išreikšti ironiškus dalykus, o turkų kalba – emotyvius. Gal dėl to, kad romanas parašytas anglų kalba ir versta iš jos, lietuviško vertimo kalba irgi atrodo kiek matematiška – sunkoka, nes labai substanciali. Dėl to susidaro įspūdis geros, bet sudėtingai parašytos knygos. Šį įspūdį perteikia ir geras lietuviškas vertimas. Tik gal herojės turkės Asjos skaitomas Emmanuelio Lévino veikalas turėtų būti verčiamas ne kaip „Visuma ir begalybė“ (p. 234), o kaip „Totalybė ir begalybė“. Bent jau taip įprasta filosofinėje raštijoje.

Gal ir galima sakyti, kad turkų ir armėnų santykių tema mums tolima, kad nesame tokia daugiatautė šalis kaip JAV, kur susiduriama su įvairių tautybių žmonių santykių problemomis. Bet nesame ir uždaras kraštas – keliaujame, emigruojame. Tad pažinti kitus verta. Kad geriau juos suprastum. Verta būti paveiktam romane papasakotos armėnų tautos tragedijos, dabartinių turkų ir armėnų santykių kolizijų. Kaip rašoma knygos epigrafe, Dievo kūrinių gausu lyg grūdų, – knyga ir skirta, kad jų nesutryptum, kad jiems leistum būti Dievo grūdais.

DALIA ZABIELAITĖ

Lietuvos literatūros vertėjų sąjungos projektas
„Metų verstinės knygos rinkimai“

Mačiau angelą, atbėgantį bangom

Vasarį pro užburbėjusį langą prasimušė saulės spindulys. Jis slinko pasieniu, klupinėdamas už atsilupusių tapetų, pindamasis dulkiname voratinklyje. Palubės kampe kilo sumaištis – iš žalzgano tumulo iššoko musytės peršviečiamais embrioniniais kūneliais. Jos metėsi ant lango, ropinėjo pakampėje, spoksojo nejudančiom žalsvom akim. Peržiemojusioms 6 A klasėje, joms niekas nerūpėjo, jei neskaitysime gaudomo saulės spindulio, kurį aptikusios džiaugsmingai plazdėdavo peršviečiamais sparneliais.

Aš sėdėjau trečiame suole ir sąsiuvinio paraštėje iliustravau prancūzų išmintį: „Varlė plaukė per prudė.“ Pradedančiam, daug žadančiam menininkui atleistina – kurklė išėjo nesvietiškai stora. Bet ji patvirtino liaudies išmintį – pučiasi it varlė prieš jautį.

Šeštoji A buvo saulėčiausia. Negana to, ji turėjo erdvias gonkeles, pro kurias įsivesdavo gimnazijos svečius. Šie eidavo iškilminga vorele: priekyje rajkomo kadrų inspektorytė Zina (nuo jos priklausydavo pedagogų likimas), šalia, papūtusi perdažytas lūpas, riedėdavo NKVD leitenanto Krovapusko (gal tai pravardė?) širdies išrinktoji, atsakinga už auklėjamąjį darbą – Pelagija Nikitična. Pažastyje ji spausdavo slaptų dokumentų aplanką, kurio niekad nepaleisdavo. Juk neprarasi budrumo, kai buržuazinių nacionalistų knibždėte knibžda.

Putlia rankute viešnia delikačiai pakilnodavo aliumininį puoduką, privirintą prie retežiaus. Gimnazijoje nebuvo vandentiekio ir vandens bakelis buvo pirmoji pagalba atkuriant skysčių pusiausvyrą.

Vietinės reikšmės agregatas visada sulaukdavo rajkomo atstovės intelektualaus dėmesio. Atstovė, kratydama direktoriaus ranką, pakiliai išdroždavo:

– Viskas pavyzdinga, draugas direktorius. Jūsų mokykla – veidrodis asmeniško rūpesčio draugas Stalinas ir šalies vyriausybė.

Po mūsų jau sukietėjusiais momenėliais sukirbėdavo dėkingumas pasaulio genijui ir geradariui už šį vandens bakelį.

Po neįkainojamų aukščiau stovinčių organizacijų atstovių apsilankymų sulaukėm naujos dovanos – nerūdijančio plieno bakelio. Šį atbogino į vestibiulį – šokių salę. Agregatas švytėjo žalvariniu kraneliu, raudonu telefono laidu, ant kurio, užveržtas trigubu mazgu, kabėjo emaliuotas puodelis su lokių šeimyna, bruzdančia Rusijos miško gūdumoje. Indelis buvo asmeniška švietimo skyriaus vedėjo dovana. Sutrenkę „Polką su ragučiais“, šokėjai galėdavo pasigėrėti tūkstantį dvyliktą kartą perkurtu Ivano Šiškino šedevru, akcentuojančiu rusiškų meškų dantų aštrumą.

Gal tai tik sutapimas, bet antrojo vandens bakelio atsiradimo proga mokyklos choras suskato mokytis dėkingumo oratoriją:

Skamba dainos mūsų kaime
Po kolūkius ir laukus.
Ačiū, Stalinai, už laimę,
Vade mylimas brangus.

Šokių salėje atsirado ir naujas akcentas – gimnazijos sienlaikraštis „Į komunizmą“ fanerinės raudonos vėliavos fone. Viršuje buvo priklijuotas iš „Švyturio“ žurnalo iškirptas draugo Stalino portretas. Visa bėda – jį (o gal klijus?) pamėgo žaliosios musytės. Jos kojytėm pėdindavo per vado kaktą, mėgindamos apčiuopti genijaus proto gūbrius.

Šeštoje A klasėje žvalgėmės į bendramoksles iš paralelinės B. Ėjo gandas, kad kitais metais jungs į vieną, tai rūpėjo apsišniukštinėti, su kuo bendrausime.

Tiesa, nors iki šiolei mokėmės atskirai, per pertraukas keldavom bendrą erzelį. Kiekvienas berniukas laikė pareiga kepštelėti oriai vaikštinėjančioms mergaitėms, o viršūnių viršūnė – įleisti kišenėn varlę.

Tačiau ne vien „zbitkom“ erzindavom mergaites. Pradinėje mokykloje visi šokome „Klasę“. Tam reikėjo pelnyti bendraamžių palankumą – įnešti spalvotų stiklo šukelių pajų. Šias grožybes traukdavome iš sudegusių žydų namų.

Knaisiodami pelenus, aptikdavome ne tik spalvotų stikliukų. Giliau pakapsčius, išsiversdavo pajuodę caro rubliai, emaliuoti šaukšteliai, papuošalai. Vyresnieji atsinešdavo metalinius trišakius, aštrianagius kauptukus ir įnikę ardavo nuo pamato iki pamato. Mano didžiausias lobis – septyni Nikolajaus II ir keturi Aleksandro III sidabriniai rubliai.

Vertingiausi buvo litai, ypač dešimt su Vytautu ir Smetona, penkličiai – su Basanavičiumi. Menkaverčiai – tai Pirmojo pasaulinio karo metų kaizerio pinigai. Ypač pilkieji ostai su teutonų kryžiumi ir kirilica įspaustu monetų nominalu.

Mamunėlė prisiminė, kad visi žydų namai turėjo gonkas, o jos švytėdavo įvairiaspalviais stikliukais. Vasaros vakarais už spalvoto stiklo langų skrybėlėti ponai gurkšnodavo arbatą. Vaikai, netverdami paerzinti susirinkusiuosius, lėkdami pro šalį pagaliu braukdavo per tvoros parakanus.

Tada išpuldavo peisuotas šeimininkas ir grasindamas kumščiu šaukdavo:

– Ui, vei mišiugina! Pričiupsė, išmušiu kailį!

Vaikai žvygaudami nudumdavo Vytauto gatve, o žydeliai ir toliau balbatuodavo gerdami arbatą.

Mamunėlė juokdavosi, prisiminusi, kaip makiosios mergičkos prisigalvodavo „zbitkų“. Paakintos Onos Butaitės, prisikirtusios žirnių eidavo po žydų langais. Žinoma, palydimos įvairiabalsių vargonų ritmo. Išgirdęs pramislininkių griaudėjimą, iššokęs žydelis mandagiai teiraudavosi:

– Ui, kas čė pirst nakte čėse? Ar to tėvai ir šulė moko?

Ūgtelėję atsiskyrėme nuo „Klasės“ šokėjų mergaičių. Ėmėme lošti iš pinigų, sugalvoję žaidimą „Į sieną“. Grajus būdavo nesudėtingas – tvodavom monetą į mūrą stengdamiesi, kad kuo toliau atšoktų. Šiai nuriedėjus, antras žaidėjas pakartodavo tą patį, žvilgsniu įvertinęs, kokia jėga skelti pinigėlį, kad šis ne toliau kaip per sprindį priartėtų prie pirmojo lošėjo monetos.

Didžiausias pasisekimas, jei moneta užriedėdavo ant priešininko pinigėlio. Tada pirmasis atseikėdavo porą monetų. Sidabrinis „abrinas“ pereidavo tik po trijų priešininko nesėkmių.

Gerą grajoką atpažindavai iš išsipūtusių kišenių ir smunkančių kelnių. Užkišęs nykščius už diržo kilpų, kas keliolika metrų jas tempdavosi aukštyn. Neišmanėliams tai keldavo juoką, o žinovams – pelnytą pagarbą. Skambčiojimu susidomėjo mokytojai. Išsiaiškinę, kas čia per dyvas, uždraudė lošti iš pinigų. Po rūstaus nuosprendžio persimetėme prie šalia esančios cerkvės. Tačiau pasiskundus popui ir iš čia turėjome nešdintis. Žaidimas nunyko, nes aplinkui nebuvo mūrinių pastatų, o trankyti medinę sieną – tai gainioti laukines bites: nei naudos, nei džiaugsmo.

Mergaičių į šį žaidimą nepriėmėm – anokios čia grajokės! Tiesą pasakius, jos ir pačios nesiveržė – neoru būsimai panelei su berniukais trintis pasieniais.

Žaisdami kvadratą neskirstėme vienų ar kitų. Vos pradžiūvus mokyklos sporto aikštelei, visuose kampuose bumbsėdavo sviediniai, palydimi karingų šūkių: „Taikyk į blauzdas, paklosi mizeriją“, „Linijos žiūrėk, nestrapaliok kaip Ramona ožys.“

Tarp mergaičių pasitaikydavo tvirtarankių. Na, kad ir Roželė (Rušinaitė?). Našlaitė nuo 9 metų stiprias rankas išsiugdė nevaikiškai triūsdama ūkio darbuose. Jei trenkdavo iš peties, retas vyrutis sugaudavo sviedinį.

Smagiausia, kai į komandą patekdavo nupiepėlis. Priešingos stovyklos asai žiebdavo į pilvą. Auka, bejėgiškai suplasnojusi, kaltu žvilgsniu nulydėdavo kamuolį ir į pirmą liniją daugiau nestodavo.

Klasės draugas Leonidas Deniušis, pramintas Musulėliu, veltui lakstydavo po aikštelę. Sykį sviediniu tvojus į pakinklius, akimirką sustingo, ėmė suktis ratu, kol išsitiesė visu ūgiu. Po šios sarmatos reta komanda įsileisdavo būrin.

Žiema papildavo mus į mokyklos kiemą. Užsimaukšlinę kepures (taip prisakydavo tėvai), plikom rankom (geriau kimba gniūžtė), be perstojo šaukdami „ura“, žaisdavom karą. Praversdavo rankos taiklumas, orientacija ir spirgantis azartas. Mažių būriai siausdavo kieme, kiek atsitraukę nuo sporto salės langų – išbarškėjus stiklams, iškadą dengdavo visa komanda.

Baigiantis ilgajai pertraukai, ištirpdavo karžygių gretos – pūsdavosi pamėlusius pirštus, sniegu šaldydavo „popas“.

Tiesa, stabtelėdavo, jei pasirodydavo į lauko tupyklą skubančios mergaitės.

Pamačiusios karingą šutvę, šios sustingdavo ant laiptukų, bet įsitikinusios, kad berniūkščiai neapšaudę nepaleis, it marytės melnikaitės šokdavo pirmyn. Nepasiginčysi su gamta motinėle!

Mergaitės nemėgindavo gintis, tačiau ir skriaudėjų nepamiršdavo.

Kartą sukant pro mokyklos internatą, lyg būtų laukusios, penkios amazonės puolė mane. Aš, kaip tvarkingas bernaitis, žvalgiausi, kur padėti tempiamas bibliotekos knygas. Tai priešininkėms leido pasirinkti patogias pozicijas.

Neabejodamos pergale, mergaitės atskleidė savo planą – „prigrūskim kelnes sniego“.

Čia anos prašovė! Ar rasi didesnį įžeidimą kaip švelniosios lyties prigrūstą dupsę šaldantį sniegą, kylantį pavojų vyriškoms vertybėms. Įtūžęs it širšė, mečiausi pirmyn. Mergaitės nesitikėjo tokio įniršio. Mano gniūžtės buvo taiklios, rankos tvirtesnės, na ir koviausi it Spartakas. Už kelių sekundėlių perėmiau iniciatyvą. Sugriebęs už kasų Birutę (pavardės neprisimenu), sugrūdau gniūžtę už apykaklės. Ši cypdama metėsi į šoną. Viena kovotoja eliminuota!

Tačiau dvi draugės su pilnom rieškutėm sniego mane pargriovė.

– To dar nebuvo, kad mergos vyriškiui sniego prigrūstų! – unguriu raičiausi.

Nors užgriuvo likusios amazonės, spėjau išlįsti ir sugrūsti sniego kovotojoms už apykaklės. Besikeliančias pamurdžiau į pusnį, o ištrūkusios mergaitės dėjo į kojas.

Tačiau neišvengdavom skausmingų pralaimėjimų. Ypač kai užkibindavom vyresniuosius, skubančius į kiemo tupyklą patraukti dūmo. Pradžioje šie tik kumščiu pagrasino, bet kai apšaudėm abiturientus Maneikį ir Stelingį, šie sugrįžo ir atsivedė tris saviškius.

Nors ir drąsinomės karingais šūksniais, abiturientai darniai bėgo į mus, stipriom rankom spausdami sniego gniūžtes. Jų trenkta salvė nutvilkydavo it karštas vanduo ir kovingieji mažiai ėmė krikti. Turėjom pripažinti – penki abiturientai sumušė keturis kartus didesnį pyplių būrį. Ačiū Dievui, dar sniego nepritutino į kelnes.

Iš ne jėgos žaidimų populiariausi buvo šachmatai. Juos ypač skatino miestelio bibliotekos vedėjas Klemensas Geležinis.

Šis aukštas, kiek gunktelėjęs pusamžis vyras po pirmo apsilankymo įgydavo autoritetą. Atsargiai pasiteiraudavo, ką paskutiniu metu bamblys skaitęs, kokios knygelės domina, ar turįs mėgstamiausią rašytoją. Lyg tarp kitko klusteldavo, ar sekasi matematika. Sulaukęs patvirtinimo, pasiūlydavo dalyvauti proto mankštoje – sužaisti šachmatais.

Antrame bibliotekos kambarėlyje (jų buvo trys) skersai knygų lentynų stovėjo du staliukai su atverstom šachmatų lentom. Šios buvo kartoninės, su raitu Petro I siluetu ir vingiuotu užrašu „Gorod revoliuciji – Leningrad“.

Supažindinęs su ėjimais, sėsdavosi prieš vaiką ir mažius būtinai išlošdavo. Šio akys užsidegdavo ir antrosios partijos prašydavo pats.

Kartais su vienu vaiku bibliotekos vedėjas prasėdėdavo valandą.

Tiesa, ne visi vaikai buvo laižę šachmatų korį. Prie pastarųjų priskirsiu save. Gimnazijos direktoriaus sūnus Vytukas Vaičius, apsilankius svečiuose, visada pasiūlydavo sumesti partiją.

Po keliolikos ėjimų iškilmingai pranešdavo – „kindermat“, t. y. vaikiškas matas. Negalėjau įveikti Vytuko, matyt, su tyleniu tėvu ne vieną valandą prasėdėdavo prie šachmatų lentos. O gal nuo mažumės buvo galvotas tiksliukas, juk Politechnikos institutą baigė raudonu diplomu.

Didžiausi žaidimai – tai įvairiausi būreliai, kurių mokykloje buvo apie dvylika.

Man į širdį krito choras. Dainavau nuo ketvirto skyriaus, o pirmoji daina tebeskamba ausyse:

Aš mačiau, girdėjau,
Malūne naujieną girdėjau.
Ten malūne ežys malė,
Ežio vaikai girnas kalė.
Kai jiems akys uždulkėjo,
Akinius jie užsidėjo.

Per pirmą pasirodymą visuomenei kaimynė Petrauskienė vis rodė į kampą, kur plėšiau aš. Grįžusi mamunėlė pasakė:

– Ne dainavot, o alatijotės. Labiau įsiklausyk, žiūrėk, ką rodo dirigentas Deniušis. Choras turi sutarti, visų neperrėksi.

Nukabinau nosį. Po kelių dienų muzikos mokytojas pagyrė, kad gerai traukiu. Na ir suprask tuos suaugusiuosius...

Iš choro manęs nepaleido. Pradainavau didžiąją dalį gyvenimo – 28 metus. Tai suteikė didelį džiaugsmą ir sielos atgaivą, tikrų vertybių sampratą. Todėl ir šnairuoju į „popsus“ bei „bumčikus“, žvaigždūnų išsidirbinėjimus.

Su mokyklos vaikų choru 1950 m. dalyvavome II respublikinėje dainų šventėje. Susirinkę geležinkelio stotyje, visi glėbesčiavomės, šiepėmės it keptuvės, viekšniškių buvo netoli šimto. Choristų įvairovė – pradedant dešimtmečiais, baigiant nusigramdžiusiais ūsus aukštesniųjų klasių

moksleiviais. Šalia džiūgavo šokėjai, muzikantai, atsitempę savo instrumentus.

Paryčiais iš Mažeikių atvažiavo gyvulinis traukinys. Nauji vagonai blizgėjo burokine spalva, ant durų ir sienų geležinkelininkų ženklas – sukryžiuoti raktai ir keturios raidės *CCCP* (jos mane persekiojo penkiasdešimt metų).

Sulipę į tuščią vagoną, pamatėme pasieniais lentų suolus. Langeliai palubėje buvo atviri, pro juos ir duris plūdo rytmečio gaiva.

– Kaži, ar tokiais vagonais mūsiškius vežė į Sibirą? – kažkas tyliai užklausė.

– Durniau, negi nematai, kad tai nauji – šventiniai. O tie buvo seni chlamai, spygliuotom vielom apraizgytais langais. Pats mačiau.

Ginčas nutrūko, nes iš kito galo artinosi direktorius. Ką gali žinot...

Traukinys raitėsi per visą Lietuvą, stodamas šimtuose stotelių. Kiekvienoje įšokdavo linksmi, dainuojantys, tempiantys krepšius ir muzikos instrumentus Dainų šventės dalyviai.

Iki Kėdainių išdainavome visas dainas, nuo Kauno vėl varėme iš pradžios.

Prieš tunelį geležinkelininkas pralėkdamas įspėjo: „Uždarykit duris ir langus.“

Kas klausys! Tik įvažiavus į juodą koridorių, gailėjomės nepaisę. Visas vagonas priduso dūmų (tada garvežiai kūrenosi anglimis). Čiaudėdami šokom ant suolų, barškinom langų sklendėm, kuo turėdami blaškėme aitrius dūmus.

Vilniun įbildėjom po pietų. Ant stoties rūmų – šūkis „Sveikinam Dainų šventės dalyvius“. Tai buvo didelis pamaloninimas kiekvienam – žiūrėk, pati sostinė mus sveikina! Virš jo ordinais ir medaliais apsikabinėjęs, generalisimo uniformą apsitempęs tautų vadas draugas Stalinas.

Viekšnių saviveiklininkus apgyvendino vidurinėje mokykloje, esančioje S. Dariaus ir S. Girėno gatvėje. Iki centro geri trys kilometrai. Apie jokius išvežiojimus į repeticijas (jos vykdavo net 2 kartus kasdien) nebuvo nė kalbos. Pasakyta tą valandą būti „Žalgirio“ stadione ir būk, o ne – išsiųsim namo. Tvarkdariai su raudonais raiščiais sekė chorų repeticijų tvarkaraštį, jei aptikdavo simuliantus, imdavo „ant trumpųjų“. Žinia, niekas negirdėjo apie išsiųstuosius, bet baimės buvo.

Tiesa, vieną repeticiją nusimuliavau. Tada buvo repetuojamas naujas LTSR himnas (A. Venclovos žodžiai, B. Dvariono ir J. Švedo muzika). Įkopiau į Gedimino kalną, atsisėdau ant pilies sienos griuvėsių. Dieve mano, kaip puikiai atrodė sostinė! Bažnyčių bokštai, raudonom čerpėm dengti pastatai, jaukūs rūmų kiemeliai. Gėrintis vasaros saulėje besimaudančia sostine, pasigirdo akordai, kurių nebuvau girdėjęs:

Kur Vilnius senasis, kur Baltijos jūra,
Ten klesti mūs miestai, derlingi laukai.

Himnas skambėjo didingai, kaip ir dera tokiems kūriniams.

Vilnius 1950 m. buvo jaukus, žalias, be zulinančio nervus automobilių gaudesio. Eidavom į stadioną pro Aušros vartus. Jų prieigose, nusiėmę kepures, melsdavosi lenkai.

Gorkio gatvėje (dabar Didžioji) nė vienos mašinos. Mačiau kelis vežimus, traukiamus liesų arklelių. Vežėjai – tikriausiai ūkininkai su šiaudinėm skrybėlėm. Vienas – su languota sermėga, antras – lyg ir su palaidine, lyg ir su naktiniais marškiniais.

Dar nepriėjus Filharmonijos man pasisekė. Važiavo tuščias supuvusio obuolio spalvos taksi. Prieš „Pobedą“ nedrąsiai kilstelėjau ranką. Paslaugiai sustojo.

– Gal pakeliui iki Katedros?

– *Govori po russki! Ne ponimaju!* – rūsčiai metė kariška „gimnastiorka“ vilkintis vyras.

Šiaip ne taip išsiaiškinome – noriu į centrą.

– *Sadis!*

Paplonindamas liežuvį, pralemenau – neturiu pinigų.

– Ką, ką? – lietuviškai subliuvo vairuotojas.

– Juk Tamstai tas pats – vienam ar su manim važiuoti, – gudravau.

Vyriškis dar kartą permetė mane akimis ir pusėtinai lietuviškai tarė:

– *Ladno*. Į Dainų šventę atvažiuoti? Pavešiu. *Zajac!* – nusišypsojo.

Savaitė prabėgo it akimirka. Na ir kas, kad gulėjome klasėse ant šiaudų, maitinomės iš savų kapeikėlių arbata ir bandele. Bet dalyvavome Dainų šventėje, o ši paliko didžiausią įspūdį.

Kaip ir pirmoji ekskursija į Palangą. 54 metus esu aukščiausios kategorijos gidas, išvažinėta, išvaikščiota Kamčiatkos, Vidurinės Azijos, Kaukazo, Baltijos kraštų keliais ir takeliais. Tačiau trylikamečiui ekskursija į gintarinį pajūrį įsimintiniausia, nes joje mirtis du sykius žvelgė į akis.

1951 m. rugpjūtį apie trisdešimt Viekšnių mokinukų išbildėjo Palangon. Neatsidžiaugėm transportu – iš miestelio kooperatyvo gavome sunkvežimį, kuris buvo naudojamas visoms reikmėms – vežiojo silkes ir manufaktūrą, vinis ir „basanoškes“. Kai reikėdavo, nusikratydavo į rajono sporto ir dainų šventes. Šoferėlis buvo maktingas, pats apkaišė berželiais šonus, net didžiulį kališką brezentą po suolu įgrūdo. Neduok Dieve, subjurtų oras...

Iki Mažeikių dar akys buvo marios, netilo daina, bet toliau ėmėme snausti, nes tik prie Plungės iš laikraščių vyniojomės sumuštinius. Žiaumojom sausai, džiaugsmas netilpo srėbtuvėse.

Pagaliau Palanga!

Centre raudonavo iškili bažnyčia, gražesni nei Viekšniuose mediniai nameliai bėgo link jūros. Nuvažiavome iki Baltijos, mašiną pastatėme kopų prieigose. Kelio ženklų nebūdavo (o gal nepastebėjau). Galų gale kam tie ženklai – automobilius ant pirštų suskaitysi.

Nešini muilo gabalėliais (kaimietukai negirdėję, kad pastarųjų neprireiks), dūmėme per smėlį.

– Kap mėlta! – dyvijomės. Kitas net palaižyti bandė.

Lėkėm, klimpom, prisisėmėm apavą.

– Vaikai, batus nusiaukit! – paprotino direktorius Algirdas Gedvilas.

Suvis palengvėjo išsikračius apavą. Rūkom per šiltą smėlį, kur ošė jūra.

– Kor ana, kor ana? – žvalgėmės pasistiebę.

Pagaliau išniro mėlyna juosta, o pasišokėjus ir visa vandens grožybė. Saulė žaidė bangelėse, o baltų avių pulkelius Baltija ginė į krantą.

– Jūra, jūra, – visi oliavom.

– Berniukai ir mergaitės, maudysimės drauge. Nepasimeskit! – protino direktorius. – Tik atsargiai vandenyje! – kelintą kartą tramdė.

Vyriokai bėgdami movėsi kelnes, batus ir vindzlelius sumetė krūvon.

Nors buvo vidurvasaris, mauduolių ne aibės.

Mūsų mergaitės iš kopų atbėgo su maudomukais, mes, nusitraukę kelnes, su juodais iki kelių triusikais lėkėm į vandenį. Pirmosios jau cypčiojo, nutvilkytos bangų, o mes, tik pamatę priekyje liesas direktoriaus blauzdas, nusekėm iš paskos.

Pirma staigmena – kelis mūsiškius pargriovė bangos. Aš įsidrąsinęs peršokau per atskubančią, prieš kitą pritūpiau. Tolėliau jūros dugnas buvo išskobtas – prieš kelias dienas ūžavo audra.

Nestodamas bridau tolyn, plakiau delnais vandenį, kapsčiausi šuneliu. Džiaugsmas netilpo slėpsnose. Paplaukęs kelis metrus, stodamasis pajutau – dingsta dugnas. Vos vos pirštų galiukais suradau kietą pagrindą, bet pamurkdė atūžusi banga. Sūrus ir netikėtas gurkšnis. Šiaip taip atsistojęs, spjaudžiausi ir prunkščiau it senas kuinas. Nepastebėjau didesnės bangos. Baltos putos nusirito per narsuolio galvelę, viskas suošė... Jūros dugnas dingo iš po kojų, karčiai sūrus vanduo plikė burną...

Netoliese išvydau angelą. Taip taip – aną patį. Jis bėgo bangomis, linksmai šypsodamasis, retkarčiais sumosuodamas sparnais.

Aniolas atsidūrė už kelių žingsnių, tiesė ranką... ir pajutau ledinius pirštus ant sprando. Kažkas mane, it kačioką, kilstelėjo iš vandens.

– Ak tu, nedorėli! Kur nubridai, neatsiklausęs? Va tau pamoka! – tūžo nepaleisdamas sprando direktorius. – O dabar marš į krantą! – spausdamas petį, brido šalia.

Klupdamas pasiekiau sausumą, o besitaikant sukti atgal gelbėtojas liepė mautis kelnes ir sėdėti, kol visi išsimaudys.

– Jokių šokinėjimų pakraščiais! – barėsi.

Sėdėjau susigūžęs, pavydėdamas besipliuškenantiems.

Netrukus maudynės baigėsi.

– Pusvalandis aplėkti parduotuves, – pažiūrėjo į rankinį laikrodį vadovas. – Negi grįšit be lauktuvių.

Gatvėje vis lydėjo rūstus pedagogo žvilgsnis. Tik jis suprato – neduok Dieve, vienas žingsnis iki nelaimės. Mano galvelė to nesumojo, dar nusišypsojau prisiminęs žemaitėlių posakį: kai velnias nori dūšelę nujoti, subinėlę uosto. O kaip pašniauksi, jei ta mirksta jūroje.

Išvažiuojant namolei ėmė krapnoti. Pasiekėm kopas, po suolais pakišom lauktuvių mazgelius, užsismaukėm ant akių kepures.

– Vyra, nieka nebus! – mestelėjo kažkuris. Užsitraukėm brezentą.

Lyg negrų kovos būgnai subildėjo automobilio kabina, būgnijama ekskursantų.

– Kas y? – sužviegęs stabdžiais, iškišo galvą šoferėlis.

– Rek apsidengti. Lyn!

Visi susispaudėm į krūvą, apsikamšę visus plyšelius, toliau kratėmės žvyrkeliu. Pradžioje dar atitraukę apdangalą bandėm žvalgytis, kur riedame. Tačiau tai neilgai trukus pabodo – kur ne kur namelis, lietuje snaudžiantys medžiai, nieko įstabaus.

– Uždarykėt to skylę, – pyko šalia sėdintieji.

– Ne cukrinis ėsi, neištiši!

– Ale atek į mona vėitą. Bepiga iš svetėma kaile rėžti naginę.

Užsitūlojom brezentą ir greitai lygus šnarpštimas bylojo – vaikai sumigo.

Tik staiga pajutau – it nematoma ranka nubloškė nuo suolo.

– Gausi į prusnas! – prieš išsijungdamas burbtelėjau.

Atsigaivaliojau nuo varvančio už apykaklės lietaus. Kaire graibiausi brezento, tačiau šio neapčiuopiau.

Atsimerkęs pamačiau keistą vaizdą – aplink mėtėsi saldainiai, papūtžandė lėlė, lauktuvių niekučiai. Šalia stojosi vaikai, sriūbaudama mergaitė mėgino užsitraukti kraujuotą palaidinukės rankogalį.

Už keliolikos metrų ant šono gulėjo mūsų sunkvežimis. Nuo jo sklido aimanos ir verksmas.

– Padėkit, padėkit! – kažkas dejavo.

– Sušaudykit mane, aš negyvensiu! Ui, kaip skauda, – atpažinau klasės draugo Leonido D. balsą.

Prie mūsų pribėgo direktorius.

– Visi berniukai, kuriems neskauda – su manim! – persimainiusiu balsu kvietė.

Mašinos borto prispausti, gulėjo trys vyručiai. It skruzdėlės kibom į gulinčią ant šono mašiną.

Direktorius su vairuotoju, kojom įaugę į šlapią dirvą, kėlė sunkvežimį ir komandavo:

– Dar kartą, dar! Vėins, do, trys! – lūžinėjo pastarojo balsas.

Sunkvežimis pakilo, pakibo ore ir, nutaręs grįžti į natūralią padėtį, plumptelėjo ant ratų.

– Valio! – kažkas riktelėjo.

Susipratęs, kad ne laikas laidyti gerklę, nuščiuvo. Užsičiaupė ir verkšlenantieji. Tik vis rypavo Leonidas D., matyt, vyručiui drūčiai skaudėjo.

Apvirtome prie Sedos.

– Jokėi dyva, jokėi dyva, – kartojo perbalęs vairuotojas. – Kels – vėinas doubės, molis ir smiltys. Norėjau prašokti ir še unt šona.

Tas „unt šona“ per bortą išsviedė vaikus – didelės nelaimės išvengta.

Vairuotojas sakė nejudėsiąs iš vietos, kol prisistatys milicija. Tegu pamato – išlytas kelias, jis nekaltas.

Netoli avarijos gyvenantis sodietis, viską metęs, nušuoliavo į Sedą. Ten telefonas, susisieks su rajono medikais.

Greitoji tik už 25 km, Mažeikiuose. Atvažiavo po poros valandų, o mašinėlė – varguolių varguolė: čiaudančiu motoru, fanera užkaltais keliais langais, viela apvyniota durų rankena.

Leonidą D. – jį apžiūrėjęs medikas konstatavo: lūžęs kojos kaulas, laimė, lūžis ne atviras – ir dar kelis kraujuojančius vaikus išsivežė pirmuosius. Kitiems liepė laukti, pranešta į Akmenę ir Telšius.

Netrukus atbrazdėjo dvi greitosios iš Akmenės ir Telšių. Du medikai apžiūrėjo kiekvieną vaiką. Reikėjo pakelti rankas, pasisukinėti.

– O tu, vaikeli, niekuo nesiskundi? – priėjo prie perbalusio Alberto Ružės.

– Ką čia skųsies, užtenka verkiančiųjų. Aš pakentėsiu!

Gydytojas, įdėmiai jį apžiūrėjęs, neatsistebėjo:

– Juk tau lūžęs raktikaulis ir nieko nesakai. Kantrybė nesvietiška, – glostė berniukui galvą.

Kai visus parvežė namo, kieme pamačiau lūkuriuojančią mamunėlę.

Ji apsikabino, nusibraukė ašarą ir tepasakė:

– Ačiū Pondieve ir Sopulingoji Motina Švenčiausia – gyvas ir sveikas, – žiūrėjo lyg pirmą kartą regėdama.

Tik po kelių savaičių prasitarė – sužinojusi apie avariją, pasisamdė kaimyną su motociklu ir nulėkė į Sedą.

Mūsų neberado, vaikai ką tik buvo išvežti namo, tik įvykį priminė ištrypta pakelės žolė.

Daug metų praėjus vis godoju – juk kelionė į Palangą buvo paženklinta nelaimių nelaimėm. Ar ne dangaus ranka sulaikė Baltosios ponios dalgį?

RIMANTAS ŽILEVIČIUS

SERGEJ DOVLATOV

Raitas ant sraigės

Asmeniškai aš Michailo Šemiakino sėkmę Vakaruose priimu kaip asmeninį įžeidimą. Man jo klotis trenksminga iki pavydo, keršto ir visiško nepasitikėjimo savimi.

Jaunas, įžymus, turtingas, talentingas, protingas, gražus ir sąžiningas... Argi galima tai išgyventi be konvulsijų? Abejoju...

Aš ne specialistas ir nepulsiu vertinti Šemiakino dailės kūrinių (juolab kad juos jau įvertino – nedidelis paveikslas parduotas už 90 000 dolerių). Mane, atvirai sakant, jaudina ne Šemiakino menas, bet jo likimas.

Štai – punktyru – keletas biografijos bruožų.

Tėvas – kavalerijos pulkininkas. Motina – artistė. Tėvas, pavydus kaukazietis, išsiveža žmoną į frontą. Trapi Melpomenės tarnaitė dalyvauja kavalerijos atakose ir kerta kardu.

Kažkur virš Kenigsbergo liekanų pateka Michailo Šemiakino žvaigždė. Paskui (tėvas kariškis) – vokiečių mokykla buvusiame gestapo pastate. Nuo 1957 metų – Leningradas. Šlykštus komunalinis gyvenimo būdas. (Tėvas ir motina, matyt, išsiskyrė.)

Vidurinė meno mokykla. Domėjimasis senaisiais meistrais. Bodėjimasis socrealizmu.

Grupę paauglių išveja iš VMM. Jie dirba ir mokosi savarankiškai. Maždaug tais metais Šemiakinas išranda nelemtą „metafizinį sintetizmą“ (tai jam kainavo dvi psichoneurologijos ligonines ir pelnė pasaulinę šlovę). Terminas, žinoma, įmantrus. Pasakysim taip: gyvenimo pagrindai ir kultūros pagrindai – sutampa. Menininkas juda link pagrindų, ne išryškindamas, o įveikdamas savo nepakartojamą individualybę. (Šemiakinui tai gerai. Iš pradžių išryškino, ir dar kaip, o paskui ir įveikti negaila.) Asmeniška (Aš) – laikina ir bergždžia. Amžina – bendra (gyvenimas, esmė, kultūra). Ir, žinoma, Dievas, kaip pačios bendros pradžios išraiška...

Lengviau atsidusime ir tęsime.

Šemiakinas dirba kroviku. Apipavidalina knygas. Trinasi su įtartinais užsieniečiais. (O koks užsienietis ne įtartinas?!) Erzina KGB.

Trumpai sakant, įprastas tarybinis detektyvas, be šūvių, bet su aukomis. Paskui emigracija, šlovė, įkyrūs korespondentai...

Leningrade Šemiakiną mažai pažinojau. O dabar pažįstu dar mažiau. Nors prisimenu ir mūsų susitikimus, ir šiokius tokius pokalbius...

Dabar man norisi galvoti, kad buvo kažkoks ypatingas įspūdis. Ar buvo? Šemiakinas tada nelabai išsiskyrė iš kitų. Leningrade tūkstančiai pretenzingų jaunų menininkų. Ir neapolietiškos garbanos puošia daugelio galvas, ir kelnės su lopais, išpjautais iš tėvų portfelių.

Mano atmintyje Šemiakinas – akižara ir savimi pasitikintis asmuo.

– Netrukus iškeliauju, – sako jis.

– Bet jūs gi ne žydas (tada išvykti buvo beveik neįmanoma).

– Aš turiu draugų Vakaruose.

– Įtakingi?

– Pomponas žadėjo padėti.

– Kas tas – Pomponas?

– Pompidou.

Ir iš tikrųjų – tuometis Prancūzijos prezidentas, estetas ir snobas, mėgo Šemiakino menus.

Taip jis ir iškeliavo. Piešė paveikslus, turtėjo, mecenavo, gėrė, užkopė į aukštumas…

Aš dažnai susimąstau, iš kur tokie ir atsiranda?! Tie alkani, neišprusę rusų berniūkščiai?! Su neįtikėtinomis filosofinėmis reformomis?! Su genialiais paveikslais?! Su romanais, panašiais į „Maskva–Petuškai“?!

Kas juos gimdo?

Aš žinau – kas. Tarybų valdžia!

Prakeikiam ją, ir ne be reikalo. O matai, gimdo gi!

Kaip tai įvyksta? Ant kiekvieno menininko galvos guli metalinis socrealizmo blokas. Ir slegia daugiatoniu slėgimu. Menininkas gi įsitempia, vyriškėja. Kai kurie, sulaužyti, parpuola. Kai kas pavirsta atlantu.

Štai va kaip. Ant vakariečio žmogaus galvos – sombreras. O pas mus – blokas...

Brodskį presavo, presavo ir kas iš to išėjo?

Su Šemiakinu ta pati istorija...

Jūs paklausit, kuo čia dėta sraigė? Sraigė štai ką reiškia: galima visą gyvenimą, maždaug kaip Ilja Glazunovas, kopijuoti rusų ikonas. Ir visą gyvenimą prasivolioti materialistinėje baloje. O galima ir kitaip. Pakinkyti, kaip Šemiakinas, metafizinę sraigę ir beprotišku, pritrenkiančiu trūktelėjimu pramušti dangaus kupolą...

Ir kas tada? O tada – pokalbis su Dangaus gyventoju.

Ir čia mes, nepateptieji, nutylame...

Vertė Andrius Šiuša

Paskutinis Kauno forsas

Tylus ir liūdnas, lyg žemę pardavęs, šaltą gruodžio pirmosios vakarą sėdi jis virtuvėje. O vien su treningu – šalta. Ir radiatoriai neskuba kaisti. Langai kaip rėtis – kiauri ir *birkom* nuteplioti. Kas galėjo pagalvoti? Kas galėjo pagalvoti, kad visame Kaune jis liks vienas? Kaip galėjo dingti kiti gerosios valios ambasadoriai – *forsiškosios* (tikrosios!) srovės atstovai. Lyg į vandenį. Tiesa, ne iš karto. Per metus ištuštėjo Vilijampolė, dar po pusmečio – Šilainių *chebrytė*, o nūnai ir Žiaurieji Šančiai tapo sumautų ilgaplaukių Meka. Kas dabar klauso nuostabiuosius piktaskiškispiktaskiškispiktaskiškis dundesius skleidžiančių *empėtrioškių*? Kas spėja prisigerti iki dvyliktos ir antrą jau būna *trūkę*? Kas spardo nėščiųjų pilvus ir spjaudo ant akiniuotų akušerių? Flegmos menininkai, smirdintys hipiai, ligoti asilai metalistai? Nė velnio, *bliat'*. O pro langą pažiūrėti baisu – gatvėmis ir skverais, paviljonais ir viadukais išsirikiavę jie – *jobani piderai*. Išties, liūdnas vaizdelis.

Susiėmęs už merdinčios krūtinės, jis sunkiai pakyla, velka guminius *kedukus*, *plėjerio* laidas beviltiškai nutįsęs žemyn. Susikaupęs gal ir išgirsi: *neverneverstop*, *neverneverstop*. O sustojimas artėja – šiltoji miegamojo lova. Joje gemalo poza guli ji. Pakankamai daili moteriškė, gal trisdešimties. Veidas papuoštas keliomis mėlynėmis. Priėjęs jis šypteli ir švelniai jas paspaudinėja. Staiga pasilenkia prie veido ir sustaugia:

– Tai kurrrr, *bliaat'*, mano cepelinai?!

Moteris iššoka iš lovos ir nuskuodžia į virtuvę. Jis sudejavęs nusiperdžia ir užsidengia veidą rankomis. „Bliacha, bliacha, bliacha!“ Nenusiavęs batų plumpteli į lovą ir užmiega. Prieš tai dar spėja išgerti kelis vynuogių sidro lašus. Susapnuoja.

Kaip senais gerais laikais jis su draugais geria alų vaikų darželyje. Vienuolikta valanda vakaro, sargas *supyzdintas* guli kampe. Nedrąsūs žvilgsniai į žvaigždes (jos tokios nepasiekiamos), stovinčias visai greta. Marukas, Tru, Zofkė – rajono legendos, tikri *bachūrai*, pririšę prie medžio ir išprievartavę ne vieną subingalvį. Pakilus vėjui jie susėda į *golfą*, ir taip *velniškai* gera. Kelios bobos pasilenkia prie vaikinų genitalijų ir per daug nebrūžindamos dantukais suteikia jiems palaimą. Tuo tarpu žolė baigiasi, ir *chebra* užmiega. Keli per miegus kažką šūkčioja apie mamą. Kas nemiega – pamato godzilą. Ji prieina prie *tačkės* ir šią magišku rankos mostu paverčia naujutėliausiu *bembu*. Pasigirsta pragariškas duslintuvo kriokimas, ir jis atsibunda.

Sveikata jau visai *chujova*. Nepajėgia net nueiti prie kompiuterio. O reikėtų peržvelgti, kas naujo *autopliuse*, pasidomėti, kokį singlą išleido naujieji lietuviai, ir iškeikti *piderus*. Sukaupęs paskutines jėgas, parsiverčia ant šono ir užsirūko. „Kažin kur *ta* dingo? Negi vėl pas mamą išlėkė. Kurva, ne moteris.“ Cigaretė nudegina pirštą ir, neradęs svetimos kaktos, jis priverstas numesti dar rusenantį *biką* ant kilimo. Užsidega. „Eina *nachui*...“

Nubunda ligoninėje. Jeigu tai galima laikyti nubudimu. Pramerkta viena akis. Ji spėja užfiksuoti praskrendantį drugelį. Prieina daktaras, ir apdegėlis miršta. Skubrūs susijaudinusio gydytojo judesiai nejučiomis išlaisvina supintą kasą, ir išsiplaikstę plaukai pakutena lavoną. Mirusiojo akys gyvai išsipūtusios.

Laidotuvių naktį skamba balandžiai, ir jau niekas nebeprisimena, kodėl visa tai turėjo įvykti.

Susirgo

Mikė į žandus kemša medžio drožles. Jūrų kiaulytėms tai baisiai neįprasta. Suprastum, jei Mikė būtų žiurkėnė, bet kad ne. Aprasojusiomis akimis ji stebi šeimininką, kruopščiai plaunantį jos vandens kolbelę. Paskui pasirąžo ir išspjauna pjuvenas iš burnos. Padeda ant jų galvelę. Tikriausiai šaldo. Be kita ko, Mikę kankina nemiga. Sunkios naktys.

Marius prieina prie nediduko narvelio ir pritaiso prie jo gertuvę, apvydamas viela. Akyse galima įskaityti skausmą ir ruošimąsi netekčiai. Vaikinas prasėdi prie mylimo kūno gal valandą, švelniai glostydamas jį ir šnibždėdamas į kairę ausytę: „Viskas gerai, dičke, tu tuoj pasveiksi, pamatysi, tu tuoj pasveiksi!“ Mama pakviečia vakarienės, ir Marius klusniai pakyla. Žino, kad bulvinių blynų gali greitai ir nepasitaikyti. Nebent atsitiktų kas nors svarbaus, ateitų šventė.

Po vakarienės jis vėl savo ir Mikės kambaryje. Įsigijusi butą, Plečkaičių šeima dovanų gavo jūrų kiaulytę. Vienbalsiai nutarta ją apgyvendinti pas Marių. Laimingos dienos buvo. Jaunuolis su augintine žaisdavo iki išnaktų, kartu žiūrėdavo filmus, krimsdavo knygas, bendraudavo – Marius kalbėdavo, Mikė kvyksėdavo. Jei kada nors pasaulyje ir buvo harmonija, tai tik tuo metu Mariaus ir Mikės kambaryje.

Atrodo, net sienos įsigėrusios Mikės buvimo. Geriau įsižiūrėjęs į jas, tariesi matąs mažyčius rusvus, juodus ir baltus plaukelius. Kartą kambaryje lankėsi ligota kaimynė. Apsidairiusi ir pakarpiusi ausimis tarė: „Šiame kambaryje gyvena dvi gyvybės.“ Iš karto po to ji griuvo ir daugiau neatsikėlė. Nuo to karto Mikė tapo keistai protingu ir išradingu padaru. Plečkaičiai draugams rimtais veidais tvirtindavo, esą jų augintinė supranta žmonių kalbą ir bendrauja su namiškiais ne tik kvyksėjimu, bet ir galvos judesiais – linktelėjimu ir purtymu į šalis.

Mariaus žadintuvas suskamba pusę keturių nakties. Laikas patikrinti, kaip laikosi Mikė. Įjungęs šviesą, išvysta keistą vaizdą: Mikė atsistojusi kažką paišo ore. „Panašu į žydišką žvaigždę“, – tarsteli vaikinas ir įsignybia. Mikė atsigula, bet jos galva vis dar pakelta į viršų. Pro akį nubėga skruzdė. Mikė įsižiūri į tylą ir lėtai užsimerkia. Marius prisimena priverstinę bažnyčią ir atgailos arijas.

– Rytoj tave palaidosiu.

Žemė kolektyviniame Plečkaičių sode buvo kaip reta nederlinga. Negana to, pajodžargos bebrai nuolat įsigudrindavo apgraužti mažuosius slyvų ir obelų medelius. Beveik visa žemė buvo šlaitelyje. Praėjus dešimt metų nuo Mikės mirties, padėtis gerokai pasikeitė. Medžiai netikėtai subrendo, o vaiskrūmiai netruko suvešėti. Net ir Švenčiausiosios Mergelės skulptūra, palikta pačiame sodų viduryje nežinomo meistro, pasipuošė deimantinėmis ašaromis. Net skruzdėlė tą kartą stebėjosi akimirkos gražumu. Atrodė, lyg viskas turėtų priežastis. Dieviškoji komedija. Kam blynų?

MARIUS PLEČKAITIS

Redaktorė: Giedrė Kazlauskaitė (gkazlauskaite@gmail.com).
Kalbos redaktorė: Audrė Kubiliūtė.
Maketas: Zita Remeikienė.
Paveldas: Juozas Šorys.
Teatras, kinas: Jūratė Visockaitė.
Direktorius: Žydrūnas Drungilas.
Finansininkė: Danuta Churtasenko.

Savaitraštis išeina penktadieniais.

Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“.
ISSN 1392-7760. 3 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1540 egz.
Redakcijos adresas: Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius. Telefonas: 261 37 70.
Elektroninis paštas: satenai@takas.lt.
www.satenai.lt; www.culture.lt/satenai.

Spausdino UAB Ukmergės spaustuvė.
Vasario 16-osios g. 31, 20131 Ukmergė.

„Šiaurės Atėnus“ remia: Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas (2 lankus).

Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondo“ sąskaita AB banke „Swedbank“ (kodas 73000) LT36 7300 0100 0000 7071.

9 771392 776019